

Gümnaasiumi valikkursuse „Inimene ja õigus“ õppeprotsessi kirjeldus

Üldised metoodilised soovitused

Gümnaasiumi valikkursuse (edaspidi *kursus*) „Inimene ja õigus“ kirjeldus lähtub valdkondadest, millega inimesed oma igapäevaelus kokku puutuvad, ning suur osa õppest toimub kaasuseid analüüsid. Analüüsi lähtekoht on eluline situatsioon, mille keskmes on õppija ise. Kõigis valdkondades tegeldakse ainekavas nimetatud õiguskorra alusprintsipiide ja põhimõtetega. See tähendab, et iga õigusakti puhul on vaja küsida ka seda, mis huvid, õigused ja väärtused on selle taustal, ning seda, kas normi vastuvõtmisel leiti nende vahel õiglane tasakaal.

Füüsilise õppekeskkonna tingimuseks on arvuti või nutiseadme kasutamise võimalus ja internetiühendus kõigile õppureile. Õppesisu on koostatud nii, et olulisema teoreetilise materjali saaks omandada ning seda kinnistada praktiliste näidete ja aluspõhimõtete arutelu kaudu. Võimalikud kasutatavad meetodid on järgmised:

1) kaasuse analüüs:

- a) kaasuse valik. Sobivaid kaasuseid võib leida näiteks Riigikohtu näidiskaasuste kogumikust, kohtupraktikast, meediast, videotest ja filmidest, kirjandusest ning ilukirjandusest;
- b) probleemi sõnastamine;
- c) õigusliku tähendusega asjaolude eristamine muudest asjaoludest;
- d) asjakohase õigusvaldkonna määramine;
- e) õigusallika ja muu kaasuse lahendamiseks vajaliku info otsimine;
- f) konkreetsete kohalduvate normide leidmine ja tõlgendamine;
- g) õigusnormi kohaldamine konkreetse kaasuse asjaoludele koos põhjendusega;
- h) järelduse sõnastamine;
- i) hinnang tulemusele;

2) loeng koos aruteluga;

3) õppekäigud kohtusse, kinnipidamisasutusse, politseisse vms;

4) külalisesinejad. Võimalus tutvustada õiguselukutsete esindajaid;

5) õigusteksti analüüs, milles otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele: mis on reguleeritav probleem, kelle ja mis põhiõigusi norm käsitleb; kas seda on vaja õiguslikult reguleerida; kuidas üritatakse probleemi lahendada ning kas õigusakt lahendab probleemi; kas õigusakt on arusaadav ja selge;

6) formularide täitmine ja dokumentide koostamine. Võimalik on kasutada nii eeltäidetud planke (nt menetlusabi taotlus, teatis majandusliku seisundi kohta) kui ka lasta õpilastel lihtsamaid dokumente ise koostada;

7) harjutuskohus. Mängitakse kohtuprotsessi, kus õpilastele antakse erinevad rollid, millest lähtudes peavad nad kaasusele lahenduse leidma.

Kasutada tuleks lihtsustatud kohtumenetlust;

- 8) väitlus. Võimalik on rakendada kõiki väitluse formaate, sh harjutuskohut, Karl Popperi formaati, Ameerika parlamentaarset formaati, MM formaati jmt. Häid materjale leiab Eesti väitlusseltsi materjalide hulgast;
- 9) rollimängud ja matked;
- 10) projektõpe ja (mini)uurimistöõ;
- 11) kohtuistungite vaatlemine ja analüüs;
- 12) erinevates ametiasutustes käimine, külalisloengud, töövarjupäevad;
- 13) kirjalik arutlus või essee;
- 14) suuline arutlus või ajurünnak;
- 15) avaliku kõne koostamine ja pidamine, sh improkõne;
- 16) rollimängud, nt lepingute sõlmimine, kooselu sõlmimine, ülekuulamine, seadusloome. Rollimänge võib siduda mõne konkreetse õiguselukutsega;
- 17) õigusloome analüüs. Vastuse võiks leida küsimustele, kas normi on vaja; mis on ühiskondlik probleem, mille lahendamisele norm on suunatud; mis on erinevad probleemi lahendamise võimalused; mis on oodatav olukord; mis väärtust norm kaitseb. Normi sõnastamine. Normi mõju (sh mis ühiskonna rühmi ta mõjutab; mis kulu ta kaasa toob). Normi menetlemine (koolis, kogukonnas, kohalikus omavalitsuses, riigis). Soovitusi seadusloomeks võib lugeda hea õigusloome ja normitehnika eeskirjast (<https://www.riigiteataja.ee/akt/H%C3%95NTE>);
- 18) paaris- ja rühmatöö;
- 19) skeemide, kavandite, mõistekaartide, tabelite jms koostamine ning analüüs;
- 20) testid (sh karjääri planeerimiseks). Teste võib otsida näiteks Rajaleidjast (<http://www.rajaleidja.ee/kelleks-saada/>);
- 21) otsingute koostamine registrites ja infosüsteemides, õigusaktide ning kohtulahendite leidmine;
- 22) video, filmi ja raadiosaadete kasutamine, nt lühiklipi või -filmi koostamine, tutvustava filmi vaatamine või olemasolevate filmide analüüs. Häid materjale on ERRi video- ja audioarhiivis ning teiste raadio- ja telejaamade järelkuulatavate saadete seas;
- 23) ettevalmistus ja osalemine õigusosalastel õpilasvõistlustel, nt Riigikohtu kaasuskonkursil.

Tööst valdkondlike pädevustega

Kursus kuulub sotsiaalinete valdkonda ning pakub seega võimaluse arendada eelkõige selle valdkonna pädevusi ning sellega seotud üldpädevusi, kuid erinevate teemade kaudu saab lõimida kõigi teiste ainevaldkondade eesmärgi, teadmisi ja oskusi. Kuidas saavutada näiteks loodusainete valdkonna eesmärgi? Käsitledes rahvusvahelise õiguse ja autoriõiguse (patendid jmt) teemat, saab kaasusi lahendades hinnata teaduse ja tehnoloogia saavutuste mõju ühiskonnale, vajadust luua muutuvates oludes uusi õigusnorme, tuginedes loodusteaduslikele, sotsiaalsetele, majanduslikele ja eetilise-moraalsetele seisukohtadele (nt ringmajandus, taaskasutus, eutanaasia, rahvastiku vananemine). Valikaine teemade läbimine aitab selgitada bioloogilise mitmekesisuse kaitse tähtsust, andmekaitse ja privaatsuse küsimusi (nt GIS-süsteemide kasutamine, looduskaitse). See aitab mõista, et Eesti keskkonnapoliitikat kujundavad rahvusvahelised kokkulepped koos riigisiseste rakendusmeetmetega (kliimakokkulepped). Kogukonna ja üksikisiku vahelisi küsimusi saab siduda, analüüsides rahvastikurändega kaasnevaid positiivseid ja negatiivseid tagajärgi lähte- ja sihtriigile ning vaagides mõjusid elukohariiki vahetanud inimesele (põhiõiguste kaitse). Valikaine läbimisel suureneb õigusteadlikkus, mis toetab näiteks keemia õppimise eesmärgi:

Õpilased mõistavad vajadust kasutada keemilisi reaktiive ohutult nii keemialaboris kui ka argielus ning hindavad oma tegevuse võimalikke tagajärgi (üldine kahju hüvitamise kohustus, riskivastutus, ohtlike jäätmete käitlemise korraldus, maavarade kasutus, planeerimispiirangud jmt). Loodusteadused aitavad omakorda kaasa valikaines õpitava mõtestamisele, kuna neid õppides pööratakse tähelepanu põhjuse ja tagajärje seose mõistmisele, hüpoteeside püstitamisele, tõendusmaterjali kogumisele ning nähtuste vastasmõju hindamisele.

Registrid ja infosüsteemid

Registrite nimetused ja aadressid võivad muutuda. Seega on olulised andmete valdkond ja registri nimetus. Mõni register võib vajada kasutaja identimist. Peamine värav on riigiportaal <https://www.eesti.ee>. Tähtsamad digiregistrid ja infosüsteemid on:

- 1) elektrooniline Riigi Teataja: www.riigiteataja.ee;
- 2) Euroopa Liidu õiguse andmebaas Eur-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>;
- 3) kinnistusraamat: <https://kinnistusraamat.rik.ee/detailparing/avaleht.aspx>;
- 4) äriregister: <https://ariregister.rik.ee/>;
- 5) rahvastikuregister: <https://www.eesti.ee/portaal/rteenus.index>;
- 6) karistusregister: <http://www.rik.ee/et/karistusregister>.

Näiteks saab rahvastikuregistris teha järgmisi päringuid:

- 1) sugulussuhete päring: <https://www.eesti.ee/portaal/rteenus.sugulussuhted>;
- 2) elukoha teate esitamine rahvastikuregistris: <https://www.eesti.ee/portaal/rteenus.avaldused?tab=uusavaldus&tutvustus=1&aliik=A01>;
- 3) isikuga seotud kehtivate dokumentide loetelu (sünniakt, isikutunnistus, juhiluba jne):
https://www.eesti.ee/portaal/rteenus.paring_enda_andmete;
- 4) lapse sünni registreerimine: <https://www.eesti.ee/portaal/rteenus.avaldused?tab=uusavaldus&tutvustus=1&aliik=A05>;
- 5) lapsele soovitud nime sobivuse päring: <https://www.eesti.ee/portaal/rteenus.avaldused?tab=uusavaldus&tutvustus=1&aliik=A06>.

I moodul. Eesti euroopaliku õigusruumi osana

Mooduliga taotletakse, et õpilane:

- 1) mõistab õigusaktide hierarhilist suhet ning oskab hinnata, mis õigusakti tuleb normide vastuolu korral rakendada;
- 2) selgitab kontekstis õigussüsteemi alusväärtusi ning analüüsib nende mõju õigusreeglite sisule;
- 3) leiab õigusliku küsimuse käsitlemiseks asjakohaseid õigusakte ja kohtupraktikat;
- 4) valib vaidluse lahendamiseks kohase õiguskaitsevahendi ja menetluse.

Õppeteemad	Soovituslik õppesisu	Protsess, meetodid ja võimalikud allikad
1.1. Õigusriigi põhimõtted ja põhiõigused	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti õiguskorra aluspõhimõtted, nende tähtsus ja tähendus õigusnormide tõlgendamisel ning rakendamisel 2. Kesksed põhimõtted: <ol style="list-style-type: none"> 1) õigusriik (õiguskindlus, õigusselgus ja seaduslikkus); 2) demokraatia, sh vähemuste õigused; 3) sotsiaaliik, sh kaitse pakkumise kohustus; 4) võrdsus (võrreldavad rühmad üldiselt, konkreetsed näited: naised ja mehed, lapsed ja täiskasvanud jmt); 5) rahvusvahelised ja riiklikud inimõigused ning põhiõigused. 3. Õigussuhe. Õigussuhte tunnused, osalised, tekkimine ja lõppemine 	<p>Põhimõtete analüüsimiseks on soovitatav kasutada mõnda uudistes kajastatavat ja parajasti aktuaalset õigusvaidlust ning käsitleda juhtumi alusel järgmisi küsimusi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kas vaidlus hõlmab mingeid põhiõigusi? Kelle õigusi ja mis need on? 2. Mis on vaidluse taustal olevad väärtused? Kas mingid väärtused on omavahel vastuolus? 3. Kas vaidlust saab lahendada seaduse vastuvõtmisega või on vaja mingeid muid vahendeid (rahastamine, koolitus, õppematerjalid, väärtuskasvatus, nõustaja abi vms)? 4. Mis on kõige olulisem õigusriigi põhimõte, mida vaidlust analüüses tuleb silmas pidada? 5. Mis oleks vaidluse õiglane lahendus? 6. Kas ja milliseid praktilisi muudatusi ühe või teise lahenduse kasuks otsustamine võib kaasa tuua? 7. Mis on otsuse lühi- ja pikaajaline mõju? <p>Analüüses kehtivaid õigusnorme, tuleb mõelda ka sellele, mis põhiõigusi need õigused kaitsevad – iga õigusnormi taustal on mõni põhiõigus, mida vastav õigusnorm tagab. Konkreetsete õigusnormide valikul võiks lähtuda teistest moodulitest, kus on käsitletud nt ettevõtlusvabadust, õigust perelele, õigust heale haldusele ja õigust õiglasele kohtumenetlusele. Seetõttu võiksid õpilased tutvuda põhiseaduse II peatükiga. Tähele peab panema, et seal esitatud põhiõigused ei ole hierarhilises järjekorras.</p>
1.2. Õiguse allikad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Põhiseadus. Põhiseaduse tähendus õiguskorras, näited selle kasutamise kohta kohtuotsustes 2. Rahvusvahelised lepingud (nt ÜRO põhikiri, Euroopa Nõukogu Londoni leping, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, lapse õiguste konventsioon, 	<p>Kasulikud on praktilised otsiülesanded Riigi Teataja elektroonilisest andmebaasist, kus on üritatud leida mingit konkreetset probleemi reguleerivaid õigusakte (Eesti, ELi, rahvusvaheline õigus) ning olulisemaid kohtulahendeid. Lisalugemiseks sobib lehel www.pohiseadus.ee olev analüüs, kus on näitlikustatud mitmekihilise õiguskorra olemasolu ning näidatud, kuidas rakendub koostoimes rahvusvaheline, ELi ja riigisisene õigus ning mis mõju on erinevate kohtute lahenditel.</p>

	<p>WTO aluslepingud) ning nende järelevalve praktika</p> <p>3. Euroopa Liidu õiguse positsioon ja mõju riigisisesele õigusele. Euroopa Liidu nelja põhivabaduse (kaupade, teenuste, isikute ja kapitali vaba liikumise) seos muu riigisisese õigusega</p> <p>4. Seadused. Seaduste seos teiste õigusallikatega ja õiguse aluspõhimõtetega</p> <p>5. Teisesed allikad. Õiguslikud (määrused, otsused) ja poliitilised allikad (arengukavad, koalitsioonilepingud jmt)</p> <p>6. Otsused ja kohtulahendid</p>	<p>Eestile siduvaid rahvusvahelisi inimõiguste lepinguid võib otsida nii Riigi Teataja andmebaasist kui ka Välisministeeriumi kodulehe „Inimõiguste“ alajaotusest. Rahvusvahelise kohtupraktika käsitlemiseks on võimalik analüüsida aktuaalseid ja õpilastele huvitavaid kohtukaasuseid ning seda, miks minnakse Euroopa Inimõiguste Kohtusse või miks lahendavad riigid oma vaidlusi ÜRO Rahvusvahelises Kohtus. Riigi Teataja andmebaasist leiab Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite kokkuvõtteid koos märksõnastikuga.</p> <p>ELi õigust saab lugeda andmebaasist www.eur-lex.eu. Siinkohal tuleb mõista, et ELi õigus puudutab peagu iga riigisisest tegutsemisvaldkonda. Täpsemalt räägitakse ELi õigusest selle mooduli alateemas 1.4.</p> <p>Kohtulahendite kasutamise puhul siin ja teistes moodulites on muu hulgas vaja otsida vastused küsimustele, kes otsustavad ja mille järgi; mis põhimõtetest otsustajad lähtuvad; mis saab siis, kui otsustama peaks põhiõigusi rikkuva või ebaõiglase seaduse alusel.</p> <p>Sobivad on rühmatööd või erinevate väitlusformaatide kasutamine. Arutada võiks, kuidas seadust vastu võetakse ja muudetakse, keda kaasatakse, mis on seaduse mõjud jmt.</p>
<p>1.3. Euroopaliku õigusruumi kujunemine Eestis</p>	<p>1. Eesti õiguskord kui Mandri-Euroopa õiguskord</p> <p>2. Euroopalikud alusväärtused (sh demokraatia, seaduslikkus, inimõigused)</p> <p>3. Eestis kehtivate õigusaktide mitmetasandilisus: korraga kehtivad rahvusvahelised lepingud, põhiseadus ja riigisisene õigus</p> <p>4. Rahvusvaheliste lepingute ja riigisisese õiguse suhe – mis küsimustes ja millal võiks rahvusvahelisi lepinguid vaja olla?</p>	<p>Võimalikud arutlusteemad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Miks mingi õigusnorm on vastu võetud? 2. Mis küsimust Eestis oleks veel vaja reguleerida? 3. Millal on vaja õigusnormi, millal piisab viisakusest? <p>Analüüsida võib põhiseaduse §-des 3, 11 ja 13 sisalduvat. Analüüsimiseks sobivad ka erinevad Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) lahendid, mille toel saab näitlikustada mitmekihilist õiguskorda.</p> <p>Asjakohased allikad:</p>

	Õigusaktide vastuolu korral rakenduvad põhimõtted	<p>1) EIK lahendite kokkuvõtete märksõnaline andmebaas Riigi Teatajas;</p> <p>2) EIK lahendite andmebaas HUDOC: http://hudoc.echr.coe.int;</p> <p>3) EIK koostatud otsuste temaatilised lehed: http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=.</p>
1.4. Euroopa Liidu õiguse mõju Eesti õigusruumile	<p>1. Euroopa Liidu õiguse mõju Eesti õiguskorrale ning neli põhivabadust igapäevaelus:</p> <p>1) kaupade vaba liikumine;</p> <p>2) teenuste vaba liikumine;</p> <p>3) isikute vaba liikumine;</p> <p>4) kapitali vaba liikumine.</p> <p>2. Euroopa Liidu õiguse aluspõhimõtted: üliluslikkus, otsene mõju, subsidiaarsus</p> <p>3. Euroopa Liidu õiguse tähtsus igapäevaelus. Euroopa Liidu kodaniku eriõigused, fookuses isikute vaba liikumine – õigus õppida ja töötada teises liikmesriigis</p>	<p>Euroopa Liidu õigust rakendatakse samamoodi nagu riigisisest õigust. Seetõttu on soovitatav ELi õigust kasutada ning analüüsida koos ja paralleelselt riigisisese õigusega. Hea näide on tarbijakaitse (vt II moodul).</p> <p>Et teemat lähedasemaks teha, tasub analüüsida, mida me neljast põhivabadusest iga päev rakendame ning milles see väljendub. Võimalikud on nii rühmatööd, arutlused kui ka kaasusõpe. Soovi korral saab täpsematest õigusvaldkondadest aimu ametlikust ELi infoportaalist http://europa.eu/eu-law/index_et.htm.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <p>1) ELi põhiõiguste harta;</p> <p>2) valitud Euroopa Liidu toimimise lepingu sätteid;</p> <p>3) Euroopa Kohtu lahendid. Kokkuvõtteid tähtsamatest Euroopa Liidu Kohtu lahenditest võib lugeda Välisministeeriumi kodulehelt http://vm.ee/et/euroopa-liidu-kohus;</p> <p>4) tasuta allalaetav elektrooniline raamat „Euroopa Liidu õiguse ABC“: http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/et_EE/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=OA3108618.</p>
1.5. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas	<p>1. Inimõiguste funktsioon: riigi tegevuse kontrollimine ja praktika parandamine</p> <p>2. Peamised Eestis kehtivad inimõiguste lepingud</p> <p>3. Inimõiguste liigitus ja koostoime (kodaniku- ja poliitilised õigused; sotsiaalsed, majanduslikud ning kultuurilised õigused)</p>	<p>Teema läbimiseks sobib kasutada kõiki aktiivõppemeetodeid. Inimõigustealaseid mängu ja ülesandeid ning infot saab käsiraamatust „Kompass“ (http://www.eihr.ee/haridus/inimoigused-haridussusteemis/kompass/). Hea kokkuvõtlik teave ja aruteluküsimused on käsiraamatus „Inimese õigus“ (http://www.eihr.ee/inimoigusharidus/inimese-ogus/). Mõlemad on kättesaadavad ka e-raamatuna. Kuna teema on oluliselt seotud väärtus- ja</p>

	<p>4. Üksikisiku kaebeõigus ja riigi vastutus</p> <p>5. Eesti suhtes Euroopa Inimõiguste Kohtus tehtud lahendid</p>	<p>kultuuripädevusega, on hea abivahend Tartu Ülikooli eetikakeskuse mäng „Väärtuste avastajad“, selle rände- ja pagulusteemaline laiendus (http://www.eetika.ee/et/vaartusarendus/opilaste-mang-vaartuste-avastajad) ning MTÜ Ethical Links materjalid (http://ethicallinks.org/araabiamaad/araabiamaad_ja_stereotyybid.pdf). Et siduda teemat globaalsemate küsimuste ning jätkusuutliku arengu temaatikaga, saab abi ja häid ideid MTÜ Mondo maailmahariduse õppematerjalidest (http://www.maailmakool.ee/) ning tegevustest.</p> <p>Soovitada võib ka erinevate inimõiguste valitsusväliste ühenduste materjale. Rahvusvahelistest organisatsioonidest on suurimad Amnesty International ja Human Rights Watch, riiklikest organisatsioonidest Lastekaitse Liit, Püüetega Inimeste Koda jmt.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) põhiseadus; 2) Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon; 3) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon; 4) Patricia Brander jt. Kompas: noorte inimõigushariduse käsiraamat. MTÜ Inimõiguste Instituut, 2015. See on 2012. a läbi vaadatud ja muudetud redaktsioon; 5) Inimese õigus: abiks inimõiguste õpetajale ja huvilisele. Koostanud Vootele Hansen ja Aet Kukk. MTÜ Inimõiguste Instituut, 2015; 6) Eestile siduvad rahvusvahelised inimõiguste lepingud Riigi Teataja andmebaasis ja Välisministeeriumi kodulehe „Inimõiguste“ alajaotuses.
<p>1.6. Õiguse rakendamine</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Õiguse rakendajad. Õiguse rakendamise aluspõhimõtted 2. Õigusnormi rakendamise eeldused: õigusnormi vastuvõtmine ning avaldamine 	<p>Tuleks arutleda selle üle, miks on õiguse rakendajate puhul äärmiselt tähtis see, et nad täidavad ainult neid ülesandeid, mis seadusandja on neile pannud.</p> <p>Praktilisi ülesandeid valides on heaks lähtekohaks konkreetne menetleja või mingi eluline probleem, nt liiklusrikkumine, riigieksamite punktide</p>

	<p>3. Igapäevane õiguse rakendamine. Õigusnormi side alamal seisvate õigusallikatega ja poliitiliste allikatega</p> <p>4. Õiguskaitseorganid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kohus, 2) õiguskantsler, 3) politsei, 4) korrektsiooniasutused. <p>5. Täitevvõim. Täitevvõimu liigid ning ülesanded, pädevus ja toimimisruum, nt politsei, maksuamet, piirivalve, alaealiste komisjon jne</p> <p>6. Haldusmenetlus, selle olemus ja üldpõhimõtted</p> <p>7. Kohtuvõim. Kohtuvõimu osad, nende ülesanded ja pädevus. Rahvusvaheliste kohtute roll (Euroopa Kohus ja Euroopa Inimõiguste Kohus) ning ülesanded. Eesti suhtes Euroopa Inimõiguste Kohtus tehtud lahendid</p>	<p>vaidlustamine, juhilubade taotlemine, maksuhalduri töö jmt. Vaidluse sisu võiks olla seotud mõne teise läbitava sisulise mooduliga.</p> <p>Teema on seotud ka võimude lahususega ning abiks on põhiseaduse § 4 analüüs (www.pohiseadus.ee).</p> <p>Õiguse rakendamisel kasutatakse poliitilisi allikaid, millest sobivad erinevad arengukavad. Hea kokkuvõtlik teemaleht on näiteks Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna vörgukodu http://www.kriminaalpoliitika.ee/.</p> <p>Õiguskaitseorganitega tutvudes tuleks selgeks teha erinevate organite peamised ülesanded ja nende omavahelised suhted. Praktilise arusaamise ametist saab õppekäigu ajal või töövarjupäeval. Alateema teeb sissejuhatuse IV mooduli õiguselukutsete teemasse.</p> <p>Haldusmenetlust tõlgendades tuleks rääkida koos menetluse üldpõhimõtetega ka näiteks võetud menetlejate rollist ning nende tegevuse piiridest.</p> <p>Kohtuvõimu käsitletakse selles alateemas lühidalt teiste võimuorganite kontrollijana. Vaja oleks mõista kohtusüsteemi üldist struktuuri ja ülesehitust, sh rahvusvaheliste kohtute rolli õiguskorras. Abiks on põhiseaduse § 15 analüüs veebilehel www.pohiseadus.ee.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) põhiseadus; 2) haldusmenetluse seadus; 3) kohtute seadus; 4) õiguskantsleri aastaülevaated ning seisukohad ja otsused: http://oiguskantsler.ee/; 5) õiguskantsleri seisukohad ja otsused laste õigusvahemehena: http://lasteombudsman.ee/.
--	---	---

<p>1.7. Kohtumenetluse üldpõhimõtted</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kohtumenetluste eesmärgid ja liigid: <ol style="list-style-type: none"> 1) tsiviilkohtumenetlus; 2) halduskohtumenetlus; 3) kriminaalmenetlus. 2. Menetlus enne kohut ja kohtumenetlus: <ol style="list-style-type: none"> 1) tsiviilmenetlus, sh hagita asjad; 2) halduskohtumenetlus; 3) kriminaalkohtumenetlus. 3. Vaidluse osaliste õigused ja kohustused erinevates menetlusliikides 4. Tähtaegade olulisus 5. Menetluse üldpõhimõtted: õiglus, inimväärikus, seaduslikkus 6. Üldised menetlusõigused: <ol style="list-style-type: none"> 1) õigus pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse; 2) õigus olla kohtuasja arutamise juures ja kaevata tehtud kohtuotsuse peale; 3) kohtumenetluse ja -otsuse avalikkus; 4) puudub kohustus oma süütust tõendada ning enda või oma lähedaste vastu tunnistada; 5) õigus õigusabile ning riigi õigusabi; 6) õigus õiglasele kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul. 7. Jõustunud otsus ja otsuse täitmine 	<p>Rõhutada tuleks, et kohtumenetlus on vaidluste lahendamiseks viimane võimalus ning alati peaks eelistama kokkuleplust ja lepitamist.</p> <p>Tähtis on esile tuua menetlusosaliste erinev seisund erinevates menetlustes ning sellest sõltuvalt nende ülesanded menetluses ja menetlusõigused. Parim praktiline abivahend on kohtuistungil läbimängimine või kohtuistungil käimine. Häid kaasuseid leiab muu hulgas Riigikohtu kaasuskonkursi tööde seast. Teemat tuleks lihtsustada, sh kasutada lihtsamat kohtumenetlust, kus menetlusnormidel ei ole niisugust tähtsust, nagu on tegelikult kohtuvaidluses. Soovitav on õigusvaidluse teema valida teistest läbitavatest moodulitest. Kohtumenetluste puhul on vaja tähele panna:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) poolte ülesandeid ja omavahelist positsiooni; 2) kohtu ja kohtuniku peamist ülesannet menetluses; 3) peamisi menetluslikke põhimõtteid (sh süütuse presumptsioon, tõendamiskoormise jagunemine, võistlev või inkvisitsiooniline menetlus); 4) tähtaegade olulisust kõigis menetlustes – nendega on seotud kaebavõimalused jmt. <p>Arutleda võiks sellegi üle, miks on mõni kohtuotsus vahel ebaõiglane, sh miks ei lange mõnikord rahva õiglustunne ning kohtu tehtud lahend kokku.</p> <p>Analüüsida võiks näiteks Riigikohtu esimehe Priit Pikamäe artiklit „Süüdistus kui hüpotees“, mis ilmus 9. oktoobril 2015. aastal Sirbis (http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/suudistus-kui-hupotees/).</p> <p>Teema lõpetuseks sobib väärtusarutelu karistuse kandmise eesmärgi üle ja selle mõju üle edasisele elule:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mida tähendab karistuse kandmine? 2. Kas inimene saab elu jätkata puhtalt lehelt?

		<p>Käsitleda võiks ka elatisvõlglaste registrit ja karistuse kustumise temaatikat. Abiks on mõttekaardid, ajalehtede analüüsid või muud aktiivõppemeetodid. Käia võiks avalikel kohtuistungeil (istungite aegu saab lähima kohtumaja järgi otsida aadressil https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtuistungid_otsing.html). Õpilane võib näiteks valida 2–4 rühmas üks või kaks istungit, mida vaadata, ning hiljem klassiruumis oma käigust õpitud põhimõtete valguses rääkida.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) põhiseaduse II peatükk; 2) Euroopa inimõiguste konventsioon; 3) menetlusseadused; 4) riigi õigusabi seadus; 5) kriminaalmenetluse seadustik; 6) tsiviilkohtumenetluse seadustik; 7) halduskohtumenetluse seadustik; 8) kokkuvõtlik info erinevatest kohtumenetlustest (www.kohus.ee), sh infolehed kahtlustatava ja süüdistatava ning kannatanu ja tunnistaja õiguste kohta; 9) abi õiguste sisustamisel EIK kohtulahendite märksõnadest ja põhiseaduse kommenteeritud väljaandest; 10) jõustunud kohtulahendid Riigikohtu lahendite andmebaasist ning Riigi Teataja kohtulahendite andmebaasist.
--	--	---

II moodul. Varalised õigussuhted

Mooduliga taotletakse, et õpilane:

- 1) kasutab sobivas kontekstis tsiviilõiguse põhimõisteid ja põhimõtteid;
- 2) oskab koostada lihtsamaid lepinguid ning reageerida tüüpilistele õiguslikele probleemidele lepingulistes suhetes;
- 3) teab tarbijakaitse üldisi eesmärkide ja põhimõtteid Euroopa Liidus;
- 4) oskab kindlaks teha finantsteenuste ja eluasemega seotud tüüpilisi õiguslikke riske ning neid oma valikutes arvestada.

Õppeteemad	Soovituslik õppesisu	Protsess, meetodid ja võimalikud allikad
2.1. Tsiviilõiguse põhimõisted	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tsiviilõigussuhe: mõiste, struktuur (isikud, esemed, sisu), tekkimise alused (tegu, sündmus) 2. Tsiviilõiguse põhimõtted: eraomandi kaitse, isikute võrdsuse põhimõte; ettevõtlusvabaduse põhimõte; õiguskindluse põhimõte, privaatautonomia (väljendub eelkõige lepinguvabaduses), hea usu põhimõte, mõistlikkuse põhimõte; õigus kodu puutumatus 3. Isikud õiguste ja kohustuste kandjana: füüsiline isik, juriidiline isik, õigusvõime, teovõime 4. Tehingud: tehingu mõiste, tahteavalduse tegemine, alaealise tehingud, tehingud esinduse kaudu, tehingu kehtivuse üldised eeldused, tehingu vorm 5. Esemed: asja mõiste ja liigid (kinnisasi, vallasasi), raha, väärtpaberid ja nõuded käibeliste esemetena, vara mõiste 6. Omand: omandi kui asjaõiguse sisu, omaniku õigused ja vastutus, omandi tekkimine, omandi kaitse, igaüheõigus 7. Valdus ja selle kaitse: omaabi, hädakaitse 8. Õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise nõue: eeldused, ulatus, nõude esitamine 	<p>Mooduli sissejuhatav teema hõlmab eraõiguse (tsiviilõiguse) olulisi mõisteid, institute ja põhimõtteid. Eeldus on, et I mooduli järgi on õpilane omandanud algteadmised õigussuhte olemusest, Eesti õigussüsteemi, sh eraõiguse, struktuurist ja tähtsamatest allikatest. Õppevormiks sobib teiste aktiivõppemeetodite kõrval seaduse teksti analüüs (TsÜS §-d 1–89, AÕS §-d 1–42, 51–56, VÕS §-d 1043–1055).</p> <p>Kaasuse kirjelduse alusel koostab õpilane õigussuhte skeemi, määrates õigussuhtes osalevad isikud, eseme ja õigussuhte sisu, ning vastab küsimusele, kes saab kellelt mida nõuda ja mis alusel. Ülesannet võib universaalselt kasutada eraõiguse kaasusi käsitledes.</p> <p>Õpilane leiab varem omandatud teadmiste tuginedes põhiseaduse sätteid, mis on aluseks tsiviilõiguse olulistele põhimõtetele. Nende põhimõtete kohaldamist, sh omavahelist kaalumist, illustreerivad Riigikohtu lahendid (www.riigikohus.ee > Lahendid > Märksõnastik > Tsiviilasjad > Õiguse üldpõhimõtted / Tsiviilõiguse põhimõtted).</p> <p>Isiku õigus- ja teovõime teema käsitlemine tuleks siduda tehingute temaga. Õpilased võiksid analüüsida mingi tehingu tegemise juhtumit olukorras, kus isiku teovõime on piiratud, kaaludes poolt- ja vastuargumente ning võttes lõpuks seisukoha, kas ja mis tingimustel isik tehingu sõlmida saab.</p> <p>Isikute liikide käsitlemiseks sobib koostada isikute liikide (füüsiline ja juriidiline isik) skeem, kus isikute liigid oleks määratletud kuni tasandini, mida on vaja IV moodulis (äriühingute liigid).</p> <p>Tuleks rõhutada, et tehing ei ole mitte üksnes leping (kahepoolne tehing), vaid ka testamendi tegemine, lepingu lõpetamine ühepoolse tahteavaldusega jms.</p>

		<p>Tahteavalduse tegemise ja jõustumise problemaatikat aitavad selgitada Riigikohtu lahendid (märksõnastikus tehingu üldküsimused > tahteavalduse jõustumine). Praktilise ülesande võib siduda mõne e-ostukeskkonna kasutustingimuste analüüsiga (millal muutub tellimus tagasivõtmalt siduvaks?). Õpilased peaksid eristama õigusliku tähendusega tahteavaldusi muust suhtlusest.</p> <p>Lisaks esemete põhiliigitusele (asjad ja õigused), mida võiks õpilane omandada mõistekaarti koostades, võib asjaõiguse (ja eelkõige omandi) kui absoluutse õiguse olemust selgitada kinnisomandi kitsenduste näitel (nn igäüheõigused, teede, veekogu, metsa kasutamine), vt ka laiendatud käsitlust V moodulis.</p> <p>Piiratud asjaõiguste käsitlemisel tasub arutada nende õiguste funktsiooni:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Miks peaks omanik loobuma osast oma õigustest teise isiku kasuks? 2. Millal millist piiratud asjaõigust kasutada? <p>Lugeda ja analüüsida võib „Juurdepääsu avalikult kasutatavale teele” (http://www.riigikohus.ee/vfs/1833/Juurdepaas%20avalikult%20kasutatavale%20teele_M_Aavik.pdf). Lühiettekannete ja arutluse aluseks sobivad materjalid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) www.juristaitab.ee > KKK > Mul on kinnisvarateemaline küsimus > Üldised küsimused; 2) igäüheõigused: http://k6k.ee/keskkonnaseadustik/4-ptk/2-jagu/sissejuhatus; 3) naabrusõigused: www.riigikohus.ee > Lahendid > Tsiviilasjad > Kinnisomand > Naabrusõigused (sh RK otsus asjas 3-2-1-104-12); 4) leid- ja peitvara (AÕS § 98 jj) muinsuskaitse kontekstis: http://www.postimees.ee/669328/merepohjast-aardekiristu-leidja-saab-riigilt-4000-eurot;
--	--	---

		<p>5) leid väärteo kontekstis: http://www.postimees.ee/2055698/maha-kukkunud-raha-endale-jatnud-mehe-suhtes-algatati-kriminaalmenetlus;</p> <p>6) valdus ja omavoli üürilepingu lõppemise kontekstis: RK otsus asjas nr 3-2-1-83-09;</p> <p>7) servituut, valdus ja omaabi: RK otsus asjas nr 3-1-1-25-13.</p> <p>Kinnistusraamatust saab teha andmete päringu oma kodukohta või kooli aadressi alusel. Otsingut võib laiendada Maa-ameti geoportaali kitsenduste rakendusele, mis aitab seostada mõisteid <i>kinnistu</i>, <i>katastriüksus</i>, <i>katastritunnus</i>, <i>kinnisasja kitsendused</i>. Päringu ja lisaanalüüsi tulemusena võib õpilane selgitada, mis mõjuga kitsendused konkreetsel katastriüksusel asuvad (vt http://geoportaal.maaamet.ee/ > Teenused > Kaardirakendused > Kitsendused). Teema on seotud V mooduliga.</p> <p>Küsimusele, kas varastatud asja ostja saab omanikuks, leiab õpilane vastuse kaasuse lahendamise kaudu (aluseks on AÕSi §-d 92 ja 95).</p> <p>Teema võiks kokku võtta klassikalise kahju hüvitamise kaasusega – analüüsi käigus peaks õpilane määrama õigussuhte pooled (isikud); esemed, mida kahjustati; aluse, millele tuginedes kahju hüvitamise kohustus tekib; kontrollima eelduste täidetust ning määrama kahju hüvitamise ulatuse. Kaasust võib lahendada ka kohtumenetluse harjutusena teema 2.6 järgi (vt allpool).</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tsiviilseadustiku üldosa seadus; 2) võlaõigusseadus; 3) asjaõigusseadus; 4) Paul Varul, Irene Kull jt. Tsiviilõiguse üldosa. Õigusteaduse õpik. Juura, 2012; 5) Paul Varul, Irene Kull jt. Asjaõigusseadus I. II kommenteeritud väljaanne. Juura, 2014;
--	--	--

		<p>6) Rein Tiivel. Sissejuhatatus tsiviilõigusesse. Agitaator, 2011;</p> <p>7) Toomas Anepaio, Ave Hussar, Katrin Jaanimägi jt. Sissejuhatatus õigusteadusesse. Juura, 2005; eraõiguse ptk;</p> <p>8) kultuuriväärtustele seotud piiranguid käsitlevad muinsuskaitseadus ning kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus;</p> <p>9) kultuurimälestiste register: http://register.muinas.ee/public.php.</p>
<p>2.2. Leping õiguste ja kohustuste alusena</p>	<p>1. Lepingu mõiste ja lepinguõiguse põhimõtted: lepingu sidusus, lepinguvabadus ja selle piirangud, hea usu põhimõte, lepingupoolte koostöökohustus</p> <p>2. Lepingu sõlmimine: lepinguliigi valik lepingu eesmärgi järgi (asja võõrandamine, teenuse osutamine, asja või õiguse kasutusse andmine), lepingueelsete läbirääkimistega seotud kohustused, lepingu vormi valik, lepingu sõlmimine tüüptingimustel</p> <p>3. Lepingu täitmine ja lõpetamine: lepingukohase täitmise üldised nõuded, sobiva õiguskaitsevahendi valik lepingu rikkumise puhuks, kestvuslepingu lõpetamine</p>	<p>Lepinguõiguse üldküsimumste käsitlemine peaks õpilastele andma teadmised, mis aitaksid teha õiguslikult kaalutletud valikuid ka väljaspool järgmiste teemade all (tarbijalepingud, eluasemega seotud lepingud) käsitletavaid tüüpsituatsioone. Lepinguõiguse saab seostada sama mooduli 1. teemas käsitletud tehingute mõistega.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kaasuste lahendamine. Lepinguliste suhete lähtealus on poolte võrdsus ja n-õ kõik-võidavad-olukord, mistõttu võiks analüüsitavaks kaasuseks selle teema all valida lihtsama struktuuriga ettevõtjatevahelise müügi- või teenuse osutamise lepingu (nt hulgitarned, ehitusleping). Tarbijaõiguse spetsiifika lisatakse üldisele lepinguõigusele järgmise teemaga; 2) sissejuhtava materjalina võib kasutada nt veebilehte http://volanoustamine.minuraha.ee/files/v6lan6ustamine.pdf (alates lk 22), teatud osas peaksid õpilased analüüsima võlaõigusseaduse teksti; 3) mõistekaart lepingu käsitlemiseks: lepingu nn elukaare skemaatiline kujutamine (lepingueelsed läbirääkimised, läbirääkimiste tulemuslikkus, lepingu sõlmimine, kohane täitmine või õiguskaitsevahendite kasutamine) koos iga etapi jaoks olulisemate mõistetega (nt õiguskaitsevahendite loetelu); 4) lepinguõiguse põhimõistete kohta ristsõna koostamine (nt programmiga Hot Potatoes, vt http://hotpotatoes.weebly.com/juhendid.html), et omandada lepingu kui instituudi mõistmiseks vajalik sõnavara;

		<p>5) võlaõigusseaduse teksti alusel individuaalse ülesande või rühmatööna lepingu liikide tähtsamate tunnuste esiletoomine ja klassile esitlemine;</p> <p>6) väitluse vormis läbirääkimised lepingu sõlmimise või kompromissi üle. Eeldus on, et kumbki pool teaks oma õigusi ega kaupleks õiguste üle, mis on tal seaduse järgi niikuinii olemas.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) võlaõigusseadus; 2) Mare Tropp jt. Lepingud: näidised ja kommentaarid: [trükis, elektrooniline teavik]. Tallinn: Käsiraamatute Kirjastus, 2007; 3) Irene Kull, Martin Käerdi, Villu Kõve. Võlaõigus I. Üldosa. Juura, 2004; 4) lepingute näidised: www.eas.ee > Alustavale ettevõttele > Ettevõtlusega alustamine > Asjaajamine > Dokumendid ja lepingunäidised.
<p>2.3. Tarbija õigused Euroopa Liidus</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Õigused kaupu ja teenuseid ostes: digitaalsete kaupade ostmine; e-kaubandus; väljaspool äriruume sõlmitavate lepingute erisused 2. Ebaõiglaste tüüptingimuste tühisus 3. Reisija ning puhkaja õigused 4. Ebaausad kauplemistavad 5. Tarbijavaidluste lahendamine 	<p>Teema käsitlemise eesmärk on ühelt poolt varasemate õpingutega omandatud tarbijakaitse algteadmiste süvendamine ning teiselt poolt konkreetse praktilise teema näidiskäsitlus Euroopa Liidu õiguse tasandil koos viidetega Eesti riigi õigusele. Seega tuleb käsitlus seostada I moodulis õpituga.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ELi õigusakti analüüs (viited http://www.consumer.ee/seadusandlus/). Mis on õigusakti eesmärk? Kas valitud meede on parim vahend probleemi lahendamiseks? Mis on õigusakti võimalikud kõrvalmõjud? Nt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 261/2004; 2) Euroopa Kohtu lahendi lugemine (viiteid vt www.consumer.ee > Euroopa Liidu seadusandlus > Asjakohased Euroopa Kohtu lahendid; http://www.vm.ee/et/euroopa-liidu-kohus), nt lennureisija õigused: http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/air/index_et.htm; Euroopa Kohtu lahend asjas C-257/14:

		<p>http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/legal/elk-september-2015.pdf, lk 8;</p> <p>3) ELi õiguse Eesti õigusesse ülevõtmise menetluse jälgimine, nt ebaausate kaubandustavade direktiiv 2005/29/EÜ ning tarbijakaitseaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seadus;</p> <p>4) tarbija õiguste direktiiv 2011/83/EL ning võlaõigusseaduse ja tarbijakaitseaduse muutmise seadusega võlaõigusseadusesse tehtud muudatuste analüüs;</p> <p>5) arutluse aluseks sobib Age Värvi „Tarbijaõigus ja isikuandmed“ (http://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_13_2015.pdf) või osa professor Karin Seina inauguratsiooniloengust „Kes ja kuidas peaks kaitsma tarbijaid?“ (http://www.uttv.ee/naita?id=22745);</p> <p>6) arutelu teemal „Kas olete olnud ebaausate kaubandustavade ohver?“ aluseks sobib http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/unfair-trade/unfair-practices/is-it-fair/index_et.htm.</p> <p>Kindlasti on selle teema all hea analüüsida näiteid õpilaste ja nende tuttavate-sõprade isiklike kogemuste kohta.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <p>1) võlaõigusseadus;</p> <p>2) tarbijakaitseadus;</p> <p>3) www.consumer.ee;</p> <p>4) www.tarbijakaitsemet.ee;</p> <p>5) digitaalne ühisturg: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4919_et.htm;</p> <p>6) http://www.tarbijakaitseamet.ee/sisuteenused/ või http://www.tarbijakaitseamet.ee/e-kaubandus/, http://www.tarbijakaitseamet.ee/public/Tunnikava_Inimene_ja_oigus_pdf ning seal soovitatud materjalid.</p>
--	--	--

<p>2.4. Laenamine ja tagatised</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Erinevad laenutooted: krediidileping, liising, järelmaks, krediitkaart 2. Nn kiirlaenud 3. Käendus tagatisena 4. Hüpoteek tagatisena 5. Täitemenetluse põhietapid 6. Erasisiku maksejõuetus ja pankrot 	<p>Teema käsitlemiseks sobivad meetodid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) laenutoodete võrdlustabeli koostamine (olulised tunnused, õiguslik alus, kasutusvaldkond) või olemasolevate analüüs (nt http://www.minuraha.ee/public/finantsaabits_Ringo_Raudvee.pdf); 2) kiirlaenuga seonduvalt regulatsiooni eesmärgi, valitud meetmete ja seadusloome analüüs: probleemide selgitamine (https://www.mkm.ee/sites/default/files/kiirlaenuturg_analyys_ja_et_tepanekud.pdf valikuliselt) või Age Värvi „Kiirlaenud – olemus, probleemid ja reguleerimisvõimalused“ (http://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_21_2013.pdf). <p>Milliseid kiirlaenuga seotud probleeme ning kuidas lahendab:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) võlaõigusseaduse ja reklaamiseaduse muutmise seadus, vt ka menetlust Riigikogus (eelnõu 347 SE), sh algset seletuskirja (www.riigikogu.ee > Tegevus > Eelnõud); 2) reklaamiseaduse muutmise seadus, vt ka menetlust Riigikogus (eelnõu 780 SE), sh algset seletuskirja (www.riigikogu.ee > Tegevus > Eelnõud); 3) võlaõigusseaduse, tarbijakaitseseaduse ning õppetoetuste ja õppelaenu seaduse muutmise seadus (eelnõu 786 SE, vastu võetud 18.02.2015, jõustus 01.10.2015); 4) krediidiandjate ja -vahendajate seadus, vt ka https://www.fi.ee/index.php?id=18530; 5) tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus, vt ka http://www.just.ee/et/uudised/justiitsministeeriumi-aasta-projekt-kiirlaenu-kulude-piiramine; 6) debatt „Kas kiirlaenupakkujate ettevõtlusvabaduse (põhiõigus!) piiramine on õigustatud?“. <p>Ülemäärase ja riske hindamata tarbimise-laenamise, ent ka kergekäelise käendamise ilmse tagajärjena tuleb hoiatavalt esile tõsta võimalikku maksejõuetust ning koormavat täitemenetlust. Selleks on hea läbi teha</p>
------------------------------------	--	--

		<p>riskianalüüs või kasutada näiteks tõsielufilme või ajalehelugusid majandusbuumi ajal võetud kohustustest ning mulli lõhkemisest.</p> <p>Käenduse olemust ja sellega seotud riske selgitades võib võrrelda ühelt poolt KredExi pakutavat eluasemekäendust (www.kredex.ee > Eraisik > Laenukäendus ja toetused > Eluasemelaenu käendus) ja teiselt poolt õppelaenu käendust (õppelaenu pakkuva krediidasutuse kodulehekülg) ning arutada järgmisi küsimusi:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Kes on käendaja?2. Mis kohustusi käendusega tagatakse?3. Mis huvi võiks olla käendajal käendusleping sõlmida?4. Milles seisneb risk käendaja jaoks? <p>Hüpoteegi teema tasub siduda käesoleva mooduli alateemaga 2.5. Õppematerjaliks sobivad:</p> <ol style="list-style-type: none">1) www.minuraha.ee > Kui on probleem > Makseraskustes käitumine või www.juristaitab.ee > KKK > Mida teha, kui olen võlgu;2) finantsteenustega seotud Riigikohtu lahendid: http://www.minuraha.ee/11918/. <p>Eraisiku kohustuste käsitlemiseks sobib nõudekirja (nt inkassofirmast või kohtutäiturilt, kus nõutakse mingi rahasumma tasumist) kriitiliselt lugeda (selgitada alusfaktid, millel nõudekiri põhineb; kuidas neid kinnitada või ümber lükata; mõista juriidilist sõnavara) ning koostada edasine tegevuskava. Analüüsi aluseks võib olla ka hagiavaldus, millele kohus palub kostjana vastata.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none">1) võlaõiguse seadus;2) täitemenetluse seadustik;3) www.minuraha.ee;4) www.juristaitab.ee.
--	--	--

<p>2.5. Eluasemega seotud õigused ja kohustused</p>	<p>1. Üldised eluasemega seotud õigused ja kohustused: kodu puutumatus, avalike teenuste tarbimise lepingud, naabrite arvestamine, elukohateade, varakindlustus</p> <p>2. Eluaseme kasutamine üürnikuna: üürilepingu tähtsamad tingimused, lepingu lõpetamine</p> <p>3. Eluaseme kasutamine omanikuna: kinnisasja omandamise tehing, hüpoteeklaen eluaseme soetamiseks, korteriühistu liikmesus, kaasomand, hoone ja kinnistu hooldamine ning ohutus</p>	<p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mõttekaardi koostamine: mida pean arvestama, kui elan teatud elukohas – korter linnas, maja linnas, maja maakohas; 2) päringute tegemine kinnistusraamatus, ehitusregistris (https://www.ehr.ee) ja äriregistris, et välja selgitada üürileandja taust ning eluruumi olulised tunnused. Üürilepingu asjus on sobiv alustekst http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/praktilis-nouandeid/nouandeid-uurilepingu-solmimiseks; 3) üürilepingu koostamine ja üürilepingu näidise analüüs, nt http://www.tartucampus.eu/yyrileping.pdf (NB! ei kohaldu VÕSi eluruumi üürilepingu sätted, aga võib olla tulevaste üliõpilaste jaoks aktuaalne) või http://www.kv.ee/lepingud. Üürilepingu asjus on sobiv alustekst http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/praktilis-nouandeid/nouandeid-uurilepingu-solmimiseks; 4) skeemi koostamine: tähtsamad etapid ja õigusliku tähendusega toimingud eluaseme omandamisel hüpoteeklaenuga kuni laenuperioodi lõpuni. Õppematerjal veebilehel www.notar.ee > Teabekeskus: > Artiklid > Küsimused asjaõigusest > Hüpoteek; > Artiklid > Küsimused asjaõigusest > Mida silmas pidada enne korteri müügilepingu sõlmimist? > Laenu tagamisest kinnisasjaga. <p>Kaasomandi ja ühistu teemade puhul on oluline mõista, kuidas on võimalik hallata ühist asja ning mis kohustused sellega omanikele kaasnevad. Kasutada võib mõttekaarti, kuhu panna kirja nt kortermajas kaasomandis olevad asjad ja küsimused, mida nendega seoses on vaja otsustada.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) võlaõigusseadus; 2) asjaõigusseadus; 3) www.notar.ee; 4) www.eesti.ee > Teemad > Kodanikule > Eluase.
---	--	--

<p>2.6. Tsiviilõiguslike vaidluste lahendamine</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vaidluste ennetamine ja nendeks valmistumine: kokkulepete selgus ning tõendite kindlus 2. Vaidluste kohtuväline lahendamine: lepitus- ja vahekohtumenetlus 3. Maksekäsu kiirmenetlus 4. Nõuete aegumine 5. Kohtusse pöördumine: avalduse või hagi koostamine, riigilõivud, menetlusabi taotlemine, esialgne õiguskaitse, esindaja valik 6. Tsiviilkohtumenetluse põhimõtted: menetlusökoonomia, kompromissi soodustamine, kohtumenetluse isiklikkus, võistlevus, poolte võrdsus, uurimisprintsip (hagita menetluses), menetluse dispositiivsuse printsip, hea usu põhimõte, suulisus ja avalikkus 7. Kohtulahend ja selle vaidlustamine 8. Kohtukulude jaotus 9. Jõustunud kohtulahendi täitmine 	<p>Alateemaga süvendatakse ja täpsustatakse I moodulis läbitud kohtumenetluse teemat.</p> <p>Õppemeetodiks sobib ajurünnak: tegevused, mis aitavad ennetada kohtuvaidlusi või valmistuda nendeks (kirjaliku vormi eelistamine olulistes kokkulepetes, lepingupartneri eelnev taustakontroll, dokumentide ja kirjavahetuse säilitamine, avariiolekorra jäädvustamine jne).</p> <p>Vaidluse lahendamist tsiviilkohtus tutvustab lühifilm https://www.youtube.com/watch?v=riBRgWTrQGM. Harjutuskohtus saab eelnevate teemade analüüsitud kaasuseid n-ö menetleda. Õppematerjalina võib kasutada materjale kohtute veebilehelt www.kohus.ee > Kohtumenetlus. Kasulik on lugeda ja mõista kohtudokumenti, nt kohtumäärust või hagiavaldust; koostada maksekäsu kiirmenetluse taotlus ja vastus sellele; selgitada täitemenetluse etappe.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tsiviilkohtumenetluse seadustik; 2) www.kohus.ee; 3) Eerik Kergandberg, Andreas Kangur jt. Kohtumenetlus. Juura, 2008; tsiviilkohtumenetlus, lk 343–409.
--	---	---

III moodul. Isiklikud ja perekondlikud õigussuhted

Mooduliga taotletakse, et õpilane:

- 1) valib asjakohased õiguskaitsevahendid isiklike õiguste kaitsmisel;
- 2) kasutab enda ja kaitseb teiste autorite õigusi;
- 3) tunneb lapse ja vanemate õigusi ning kohustusi perekonnasuhetes;
- 4) tunneb kooselust ja abieluõigusest tulenevaid õigusi ning kohustusi;
- 5) oskab tegutseda pärandi saajana.

Õppeteemad	Soovituslik õppesisu	Protsess, meetodid ja võimalikud allikad
3.1. Isiklikud õigused	<ol style="list-style-type: none"> 1. Isikuandmed, virtuaalisik, identiteet ja selle vargus 2. Õigus aule ja väärikusele 3. Õigus vabale eneseteostusele 4. Sõnavabadus, tsensuur, enesetsensuur 5. Kehaline enesemääratlus 6. Perekonna- ja eraelu puutumatus 7. Õigus väärikale vananemisele ja surmale 8. Isiklike õiguste kaitse 	<p>Teema käsitlemisel on aluseks perekonnaseaduse §-s 26 sätestatud perekonna- ja eraelu puutumatus; au ja väärikuse kaitse puhul on lähtutud perekonnaseaduse §-st 17.</p> <p>Analüüsimiseks sobivad küsimused:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mis erisused on delikaatsete isikuandmetega ümberkäimisel? Kas tohib neid kasutada ilma isiku nõusolekuta? Andmekaitse Inspeksioon delikaatsete isikuandmete kaitsjana, vt http://www.aki.ee > Delikaatsed isikuandmed; 2) mida teha identiteedivarguse korral? Vt politsei portaali https://www.politsei.ee/et/nouanded/it-kuriteod/identiteedivargus/; 3) mis juhtudel on õigustatud nime muutmine? Vt https://www.siseministerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/rahvastikut-oimingud/nimega-seotud-toimingud. <p>Isikuandmete kaitset kiputakse seostama üksnes elektrooniliste andmebaasidega. Teema käsitlemine võimaldab seda väärarusaama kummutada. Isikuandmete töötlemise põhimõtteid saab selgitada koos aruteluga, miks on vaja piirata andmete kasutamist. Analüüsida võib õpilaste kogemust nende endi isikuandmete käsitlemisega (kliendikaardi taotlemine, andmebaasidesse registreerumine jmt). Mis õigustest me loobume, kui seome kontosid näiteks Facebookiga?</p> <p>Eraelu analüüsid tuleks tegelda ka eraelu kaitse erinevate aspektidega. Millised on inimeste võimalused oma privaatsust kaitsta? Õpilased võivad rühmatööna koostada klassikaaslastele kirjalikud juhised, kuidas kasutada õigust nõuda ebaõigete isikuandmete parandamist, kuidas eemaldada enda kohta käivat infot Facebookist, Odnoklassnikist, Twitterist jm. Teema seostub V mooduliga, kus on käsitletud küberruumi ja virtuaalkogukondi.</p>

		<p>Veel sobivaid meetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) arutelu Euroopa Kohtu Google'i kaasuse põhjal, kus kohus otsustas, et teatud asjaoludel on isikul õigus lasta kustutada internetist enda mineviku kohta käivad andmed. Lisamaterjal on nt artikkel „Google'i otsus ja isiku õigus olla unustatud“: http://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_20_2014.pdf; 2) käsitledes isikuandmete kaitset koolis, sh õpilaste nimekirjade ja fotode avaldamist kooli koduleheküljel, saab analüüsida, kas kooli koduleht peab andmekaitse põhimõtetest kinni; 3) töö riiklike registritega. Näiteks aitab ärireeleudu avada äriregister (https://ariregister.rik.ee/arikeelud.py). Uurida tuleks, miks on / peab olema see andmebaas kõigile kättesaadav; 4) eneseteostuse ja teiste inimeste õiguste arvestamise käsitlust võib alustada eneseteostuse kui vabaduspõhiõiguse kohta käivate kommentaaridega (http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-19/), mille põhjal saab koostada kirjaliku analüüsi „Kust algab ja kus lõpeb vabadus?“; 5) eneseteostuse piiramisega seotud kohtulahendite analüüs: https://www.riigiteataja.ee > Kohtuteave > Kohtulahendi kokkuvõtte märksõnad > Vaba eneseteostus; 6) meedia ja eraellu sekkumise keelu avamiseks on kohane analüüsida meediatekste või kohtulahendeid perekonna ja eraelu puutumatus, au ja väärkuse solvamise teemal. Näiteks lahendas Euroopa Inimõiguste Kohus 2001. aastal Tammeri „rongaema“ kaasuse; vt https://www.riigiteataja.ee/ > Viited > Eesti suhtes tehtud EIK otsuste tõlked > Tammer (kaebus nr 41205/98); 7) sõnavabaduse, tsensuuri ja enesetsensuuri ning eraelu puutumatus kohta annab aruteludeks ainet meedia (poliitkorrektsus, avaliku elu tegelaste isikliku elu kajastamine jmt). Ajakirjandusvabaduse alusmaterjalina saab kasutada inimõiguste kohtupraktika analüüsi: https://koolitus.hitsa.ee/training/354. Laiemat tausta annab Riigikohtu analüüs ajakirjandusvabadusest:
--	--	--

		<p>www.riigikohus.ee/vfs/1688/ajakirjandusvabadus_analuus_m2rts2014.pdf;</p> <p>8) õigust väärrikale vananemisele saab käsitleda filme ja teatrietendusi analüüsid (nt filmiklassikast „Kohutav ilu“).</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) põhiseadus; 2) isikuandmete kaitse seadus; 3) Andmekaitse Inspektsioon: www.aki.ee; 4) karistusseadustik; 5) võlaõigusseadus; 6) www.eesti.ee; 7) www.riigiteataja.ee > Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite kokkuvõtete liigitus.
3.2. Lapse ja vanema õigussuhe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vanema ülalpidamiskohustus ja selle täitmise viisid 2. Lapse kohustused vanema vastu (sh vanema hooldamine) 3. Isaduse tuvastamine. Lapse eraldamine perekonnast. Lapsendamine 4. Elatise nõudmine kohtu kaudu 5. Vanemate ühise hooldusõiguse sisu (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus) ja selle teostamine lahus elavate vanemate poolt 6. Ühe vanema ainuhooldusõigus ja hooldusõiguse piiramine 7. Vanem lapse seadusliku esindajana 8. Õigus määrata lapse elukoht; lapserööv 	<p>Lapse ja vanema õiguste aluseks on põhiseaduse § 27; vt ka põhiseaduse kommentaare: http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-27/.</p> <p>Käsitleda tuleks lapse sünni ja selle registreerimise ning nime valiku teemat. Lapse õiguste ja kohustuste kohta leiab materjale laste õigusvahemehe kodulehelt http://lasteombudsman.ee/, sh kokkuvõtliku voldiku lapse õigustest: http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/IMCE/lapse_oiguste_voldik_v_eeb.pdf.</p> <p>Regulatsiooni taustal olevatest väärtustest on olulisimad võrdsusõigus; lapse parima huvi ülimuslikkuse põhimõte; lapse heaolu tagamise kohustus; tähtsad on lapse kohtlemise põhimõtted lastekaitseseaduses ja lapse õiguste konventsioonis.</p> <p>Vanema õiguste ja kohustuste puhul on kaalukaimad hooldusõiguse kolm aspekti: isikuhooldus, vara hooldus ja õigus otsustada lapsega seotud asju. Hooldusõiguse ja kohtupraktika käsitlust vt</p>

		<p>http://www.riigikohus.ee/vfs/1579/Hooldusoiguse_lopetamine_ja_yleandmine_analyys_M.Lillsaar.pdf.</p> <p>Käsitledes vanemat lapse seadusliku esindajana, saab infot veebilehelt http://lasteombudsman.ee/et/laps/lapsevanema-oigused-ja-kohustused. Millised on menetlused, et vanem saaks teha tehinguid lapse varadega?</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) elatise teemat käsitledes on otstarbekas täita elatise taotlemisega seonduvaid dokumente. Abimaterjali hagiavalduse täitmiseks (nt elatise väljamõistmiseks) saab veebilehelt http://www.kohus.ee/et/kohtumenetlus/dokumentide-vormistamisest; 2) analüüs teemal, kuidas mõista seda, et elatis on mõeldud lapsele, ning mis õiguslikud tagajärjed kaasnevad, kui elatist ei maksta. Mida teha, et ülalpidamiskohustuse täitmata jätmine oleks ühiskonnas taunitav? Materjalidest saab käsitleda vastavaid seadusemuudatusi ja anda hinnangu näiteks elatistrahva võlglaste nimekirja avalikustamisele, vt http://www.kpkoda.ee; 3) kuna vanemliku vastutuse, hooldusõiguse või perehüvitiste vaidlused on sageli seotud vanemate elamisega eri riikides, siis on asjakohane käsitleda ka piiriüleseid teemasid, nt laste reisimine (http://www.vm.ee/et/lastega-reisimine, https://www.politsei.ee/et/nouanded/piiriuletusinfo/kusimusi-piiriuletusest/), rahvusvaheliste kokkulepete sätted lapseröövide puhul (http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/piiriulene_lapseroov.pdf); 4) pagulasteema on tõstatanud saatjata alaealiste küsimuse (http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/Saatjata_alaealised.PDF). Piiriülese lastekaitse kohta vt http://www.lasteabi.ee;
--	--	--

		<p>5) perekonnaõiguse erinevuste kohta Euroopa Liidus (põlvnemissuhted, elatis jmt) vt https://e-justice.europa.eu/content_family_matters-44-et.do. Tutvuda võib kohtulahenditega, nt kohtuasi nr 3-4-1-28-15: http://www.riigikohus.ee;</p> <p>6) laste õigusvahemehe poole pöördumise võimaluste tutvustus, vt http://www.juristaitab.ee/KKK/perekonnasuhted/elatis-lapsele. Laste õigusvahemehe tegevuse kohta vt http://lasteombudsman.ee/.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) põhiseadus; 2) perekonnaseadus; 3) võlaõigusseadus; 4) lastekaitseadus; 5) www.eesti.ee; 6) www.juristaitab.ee; 7) www.lastekaitseliit.ee; 8) http://lasteombudsman.ee; 9) Alexander Lüderitz. Perekonnaõigus. Õpik. Juura, 2005; 10) Karina Lõhmus-Ein. Perekonnaõigusest: http://www.oppekava.ee/images/4/4d/Perekonnaseadusest.pdf; 11) Praxisse uuring „Lapse õiguste ja vanemluse monitooring“: www.praxis.ee; 12) lastega seotud õigused ja kohustused Euroopa Liidus: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/children/abduction/index_et.htm.
--	--	--

<p>3.3. Õigused ja kohustused kooselus ning abielus</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Abielu sõlmimise üldised õiguslikud tagajärjed (sh abielu välismaalasega ja/või välismaal) 2. Kooseluleping 3. Seltsinguleping 4. Abikaasade varalised suhted 5. Abielu lõppemine lahutusega 	<p>Abielu sõlmimisega seoses tuleks käsitleda järgmist:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) avaldus, vajalikud dokumendid, varasuhted, abielutõend; 2) kellel on õigus sõlmida abielu? 3) mis tõendit on vaja abiellumiseks välismaal? 4) mis hetkest peetakse abielu sõlmituks? Vt https://www.eesti.ee > Perekond > Abielu. <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Werner Ogrise raamatu „Mozart oma aja perekonna- ja pärimisõiguses“ põhjal saab arutleda perekonnaõiguse muutuvate ja muutumatute põhimõtete üle; 2) abielu üldisi õiguslikke tagajärgi, sh vastastikuse lugupidamise ja toetamise kohustust, võib käsitleda näiteks rollimängudes (abielu sõlmimisel vande andmine jmt). Nende ettevalmistamiseks vt teemakohaseid materjale Tallinna linna koduleheküljel www.tallinn.ee > Perekond; 3) perekonna ja kooselu mõiste erinevuste ning sarnasuste esitamine Venni diagrammina. Euroopas kehtivad praktikasuunad ja arusaamad paarisuhetest, vt http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_et.htm; 4) väitlus kooseluseaduse olulisusest üksikisiku ja ühiskonna jaoks; 5) mille poolest erinevad varalised suhted kooselu ja abielu korral? Ühisvara valdkondlik regulatsioon. Abikaasade solidaarsuskohustus. Varasuhted. Kaasomand. Materjalidega tutvumise järel võib koostada improkõne „Armastus on vara pärast muretsemisest tähtsam“ või „Selged suhted rahaasjades on pika perekonnaõnne alussammas“; 6) kaasuste arutelu, mille alusena saab kasutada Kätlin Piho analüüsi „Ühisvara jagamine – maa- ja ringkonnakohtute praktika alates 1. juuli 2010“: http://www.riigikohus.ee; 7) ühisvara jagamise kaasuste arutelu Riigikohtu lahendite põhjal: www.riigikohus.ee > Tsviilasjad;
---	---	---

		<p>8) eeltäidetud lepingute täitmine, sh tutvumine notari vahendusel tehtavate toimingutega: https://www.notar.ee.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) põhiseadus; 2) perekonnaseadus; 3) võlaõigusseadus; 4) õiguskantsleri seisukohad: http://oiguskantsler.ee; 5) www.eesti.ee; 6) www.notar.ee > Perekonnaõiguses sätestatud põhimõtete lühiselgitused; 7) Euroopa põhimõtted: https://e-justice.europa.eu/content_family_matters-44-et.do.
<p>3.4. Õigus pärida ja pärandada</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pärimise mõiste 2. Pärandvara koosseis 3. Sugulased ja abikaasa seadusjärgsete pärijatena 4. Testament pärandaja viimse tahte avaldusena 5. Pärimise käik, pärandist loobumine 	<p>Lähedase kaotus ja pärimisega seotud teemad on sensitiivsed. Teema käsitlemist aitab lahti mõtestada põhimõtete avamine: pärimine seaduse või testamendi järgi, pärimisleping, sundosa, pärandi vastuvõtmine või sellest loobumine, pärandi inventuur, pärandvara ühisus. Tähelepanu tuleks pöörata pärandi vastuvõtmisega seotud kuludele ja tähtaegadele: http://www.minuraha.ee/lahedase-kaotus/.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pärimisega seotud kaasuste ja küsimuste analüüs. Näiteid saab uurida koduleheküljelt http://www.juristaitab.ee. Mis on sagedasemad küsimused, millele vastust otsitakse? Paluda näidete põhjal koostada juhised, mida tehes olnuks võimalus probleeme vältida; 2) meediatekstide analüüs, nt www.postimees.ee/1058548/nukker-maadlus-paritud-volgadega. <p>Kuigi testamendi tegemise õigus on alates 15. eluaastast, siis teemat käsitledes piisab, kui õpilane teab, kust ta vajaduse korral lisainfot leiab, nt www.eesti.ee > Kodanik > Õigusabi > Pärimisest ja pärandusest > Kuidas teha testamenti.</p>

		<p>Pärandi saamise teemat aitab avada nt õiguskantsleri seisukoht, kuidas pärib alaealine pensionifondi osakuid: http://oiguskantsler.ee/ > Seisukohad. Rahvusvaheliste põhimõtete kohta saab abi veebilehtedelt https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-et.do > pärimine ja https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-ee-maximizeMS_EJN-et.do?member=1.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pärimisseadus; 2) võlaõigusseadus; 3) www.eesti.ee, märksõna <i>pärimine</i>; 4) kaasused Tiina Miku raamatus „Pärimisõigus“ (Sisekaitseakadeemia, 2012).
<p>3.5. Õigused autorina. Õigused teiste isikute teose kasutajana</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Autor ja autoriõigusega kaitstavad teosed 2. Autori isiklikud ja varalised õigused 3. Teose kasutamine 4. Autoriõiguste kaitse, autoriõiguse organisatsioonid 	<p>Põhiseaduse kommenteeritud väljaandest saab autori võõrandamatute õiguste käsitlemise peamised pidepunktid ning ülevaate rahvusvahelistest autorikaitse lepingutest (PS § 39).</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) autoriõiguste tekke teemal võib korraldada arutelu professor Heiki Pisukese lausungi üle, et kõik inimesed on autorid, ainult suurem osa neist ei tea seda; 2) autoriõiguste üleminek teisele isikule, sh töökohustuse korras tekkinud autoriõigused. Arutelu teemal, kas õpetaja loodud õppematerjal on tema või tööandja ja õpilaste omand. Kasutada saab meedias ilmunud arvamuskäsitlusi (nt Kairi Kurisoo artikkel „Mida teha, et töötaja oma autoriõigusega minema ei jalutaks?“ ajakirjas Direktor: http://www.director.ee/mida-teha-et-ttaja-oma-autoriigusega-minema-ei-jalutaks/); 3) ühise autorsuse liigid, kaasautorsuse erinevus ühisautorsusest. Mis eristab autoriõigust omandiõigusest? Autoriõiguse kaitse selgitused indiviidi põhiõigusena: http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-39/;

		<p>4) väitlus teemal „Miks peaks teose looja kõrval selle müügist tulu saama produtsendid ja kirjastajad?“. Ette valmistades võib toetuda järgmistele arvamuskirjeldustele: http://www.sirp.ee/s1-artiklid/film/autori-oigustest-teise-osapoole-pilgu-labi/; http://www.rada7.ee/artikkel/70329/Kirjastaja-roll-muusiku-elus/; https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2013/03/ITL-i-ettepanekud.pdf;</p> <p>5) väitlus teemal „Loomevargus on piraatlusest hullem“.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <p>1) põhiseadus;</p> <p>2) autoriõiguse seadus;</p> <p>3) Riigikohtu kaasuskonkursi kaasused: http://www.riigikohus.ee/vfs/1398/2013kogumik.pdf;</p> <p>4) Andmekaitse Inspeksioon: www.aki.ee;</p> <p>5) Eesti Autorite Ühing: http://www.eau.org/;</p> <p>6) autoriõigusealased õppematerjalid ja -videod: www.autor.ee.</p>
--	--	--

IV moodul. Töö- ja majanduselu

Mooduliga taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb ja teab oma õigusi ning kohustusi tööturul;
- 2) eristab töö-, käsundus- ja töövõtulepinguid ning oskab koostada lepingu projekti;
- 3) teab oma õigusi ja kohustusi, tegutsedes ettevõtjana või juhtides äriühingut;
- 4) tunneb õiguselukutseid ja neile kehtestatud nõudeid.

Õppeteemad	Soovituslik õppesisu	Protsess, meetodid ja võimalikud allikad
4.1. Töötamine töölepingu alusel	1. Töötamine töölepingu alusel, sh noorte ja erivajadustega inimeste töötamine 2. Tähtajaline ja tähtajatu tööleping, töölepingu sõlmimine ja lõpetamine,	Kogu mooduli taustaks ja aluseks on põhiseaduse § 29: kodaniku õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta, vt ka kommentaare: http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-29/ . Rahvusvahelistest lepingutest on asjakohane täiendatud sotsiaalharta.

	<p>katseaeg, töötamise register, poolte kohustused, maksud</p> <p>3. Tööandja ja töövõtja õigused ning kohustused, töölepingu eelised mõlema osalise jaoks teiste lepinguvormide ees, töölepingu ülesütlemine</p> <p>4. Töötamise register ja töötamise registreerimine</p> <p>5. Töötamine välismaal: elamisluba, tööluba, lähetus</p> <p>6. Tööleping: sotsiaalsed garantiid, lojaalsuskohustus ja konkurentsikeeld, kollektiivleping, ametiühingud, streigiõigus, renditööjõud</p> <p>7. Tööohutus ja vaidluste lahendamine: Tööinspeksioon, riiklik lepitaja</p> <p>8. Kutsestandardid</p> <p>9. Ametijuhend</p>	<p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mooduli omandamist võiks alustada probleemide selgitamisega Eesti tööturul, kasutades SWOT-analüüsi; 2) töökuulutuste ja -pakkumistega tutvumine ning analüüs erinevates töövahendusportaalides; 3) väärtusarutelu teemal „Võrdne kohtlemine ja diskrimineerimine“ 2013. aastast (http://uudised.err.ee/v/eesti/052cbc2c-28b2-4366-b0e8-13bade91e097) või juhtum, mis on seotud ka sõnavabaduse küsimusega sellest aastast (http://www.ohtuleht.ee/754789/liisa-ly-pakosta-head-tootajat-ei-saa-vallandada); 4) tutvumine näidistöölepingutega, töölepingu koostamine või näidistöölepingute parandamine ja täiendamine; 5) tööle värbamise näidiskaasuse lahendamine: http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/Kaasus_nr_1.doc; 6) lapsepuhkuse ja koondamise teemal arutelu, kas on õigust koondada lapsepuhkuselt tulijat. Mis õigused on lapsepuhkusel oliljal? 7) ametijuhendi koostamine õpetajale või mõnele õiguselukutse esindajale; 8) mõistekaardi koostamine kutsestandardi kohta. <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) töölepingu seadus; 2) töölepingute näidised: www.eas.ee/et/alustavale-ettevotjale/ettevotlusega-alustamine/asjaajamine/dokumendi-ja-lepingunaeidised; 3) noorte töötamine: www.ti.ee/fileadmin/user_upload/failid/dokumendid/Meedia_ja_statistika/Truekised/Noortele_tootamisest_voldik_1_.pdf; 4) abi erivajadusega inimese tööle võtmisel: www.tootukassa.ee/content/tooandjale-ja-partnerile/abi-erivajadusega-inimese-toole-votmisel;
--	--	--

		<p>5) Rajaleidja ja Stardiplatsi portaal;</p> <p>6) töö- ja kutsealast diskrimineerimist käsitlev konventsioon: www.riigiteataja.ee/akt/914798;</p> <p>7) võrdse kohtlemise seadus;</p> <p>8) soolise võrdõiguslikkuse seadus;</p> <p>9) võrdõigusvoliniku büroo publikatsioonid, sh erinevate rühmade (LGBTQ, puuetega inimesed) õigustest tööelus, diskrimineerimisest töökohal, töökiusust: http://www.vordoigusvolinik.ee/publikatsioonid/;</p> <p>10) töötamine välismaal: http://europa.eu/youreurope/citizens/work/work-abroad/index_et.htm; http://www.eures.ee/;</p> <p>11) Tööinspektsiooni kodulehekülg www.ti.ee/est/avaleht/;</p> <p>12) töötervishoiu ja tööohutuse seadus;</p> <p>13) riikliku lepitaja kodulehekülg www.riikliklepitaja.ee/;</p> <p>14) kutsestandardid: www.kutsekoda.ee/et/kutsesysteem/kutsestandardid/;</p> <p>15) ametijuhendi koostamine: www.lvrkk.ee/kristiina/heve/ametijuh/juhised_ametijuhendi_koostamiseks.html;</p> <p>16) töötamise registreerimine: www.emta.ee/?id=35283;</p> <p>17) töötamise õiguslikud alused ja sotsiaalne kaitse: www.innove.ee/UserFiles/Kutseharidus/Kutsehariduse%20programm/HEV/t%C3%B6%C3%B6tamise%20alused%20I%C3%B5ppvariant.pdf;</p> <p>18) Elina Orumaa. Tööõigus. Sisekaitseakadeemia, 2010: http://riksweb.sisekaitse.ee/index.asp?action=102&tid=45900;</p> <p>19) Selgitused töölepingu seaduse juurde. Koostanud Egle Käärats, Seili Suder, Thea Treier, Maria Pihl, Mariliis Proos. Tallinn: Sotsiaalministeerium, 2013: www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Toovaldkond/TAO/Selgitused_t%C3%B6%C3%B6lepingu_seaduse_juurde_20_09_13.pdf.</p>
--	--	---

<p>4.2. Teenuste osutamine töövõtu- ja käsunduslepingu alusel</p>	<p>1. Töövõtu- ja käsunduslepingu tunnused, nende eristamine töölepingust 2. Töövõtulepingu tingimused, poolte kohustused ja vastutus 3. Käsundusleping (nt juhatuse liikmega) 4. Maksud ja sotsiaalsed garantiid</p>	<p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) näidislepingute koostamine, täiendamine ja parandamine (seos teemaga 2.2); siduda teemas 4.4 kirjeldatud töövestluse, kandideerimise ning ettevõtte loomise matkimisega; 2) töövõtu- ja käsunduslepingu eeliste ning puuduste nimetamine võrdluses töölepinguga, nt Venni diagrammi koostamine. Mis lepinguvormi eelistada erinevates elulistest olukordades? <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) töövõtuleping: www.eesti.ee/est/toovotuleping/; 2) käsundusleping: www.cvkeskus.ee/career.php?menu=1&lastmenu=84&text_id=1924&career_style=.
<p>4.3. Töötus</p>	<p>Töötuna arvele võtmine, sotsiaalsed tagatised, teenused, toetused, sh ettevõtluse alustamine</p>	<p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) töötü õiguste ja võimaluste selgitamine. Kust leida vajalikku abi ja infot? 2) arutelu teemal „Koondamine vs. töölepingu lõpetamine omal soovil“. Mis on õiguslikud tagajärjed? Kumba valida? 3) võimaluse korral Töötukassa büroos käik. <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Töötukassa: www.tootukassa.ee/; 2) töötü õigused ja kohustused: www.tootukassa.ee/content/otsintood/tootu-oigused-ja-kohustused.
<p>4.4. Kandideerimine ja värbamine</p>	<p>Tööle kandideerimine ja värbamine ning selleks vajalikud dokumendid</p>	<p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) töövestluse läbimängimine. Küsimuste esitamine vestlusel, info kogumine; 2) arutelu võrdse kohtlemise teemal; 3) arutelu. Mis andmete vastu puudub tööandjal õigustatud huvi? Kas küsimused töötaja pereelu või tervise kohta on põhjendatud või mitte? Arutelude taustal on küsimus sellest, kas eraettevõtja peab

		<p> samuti järgima põhiseaduses sätestatud põhiõigusi või võib ta endale töötajaid vabalt valida; </p> <p> 4) arutelu teemal „Töötamine ja isikuandmed: eraelu puutumatus vs. ettevõtlusvabadus“. Mis andmeid on õigus koguda tööandjal? Kuidas suhtuda kaameratesse töökohal? Kuidas suhtuda tarkvara kasutamisse, mis võimaldab tööandjal igal hetkel töötaja tööarvuti ekraanil toimuvat jälgida? Kuidas käsitleda juhtumeid, kui tööandja loeb töötaja kasutusse antud e-postiaadressile saabuvald ja sellelt väljasaadetavaid kirju? Kuidas on reguleeritud info küsimine töötaja kohta kolmandatelt isikutelt? Kuidas on reguleeritud nt guugeldamisel saadud info kasutamine? Telefonikõnede pealtkuulamine. Mis juhtub tööandja valduses olevate töötaja andmetega pärast töösuhte lõppu? Lisainfo: www.ti.ee/fileadmin/user_upload/failid/dokumendid/Meedia_ja_statistika/Teavitustegevus/Infokirjad/2012/infokiri_nr_20/august2012_3.pdf; </p> <p> 5) arutelu valeandmete esitamise ja selle tagajärgede üle; </p> <p> 6) näidiskaasuse lahendamine: www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/Kaasus_nr_1.doc. </p> <p> Matkida võiks töövestlust ja tööle kandideerimist, mängida läbi ettevõtte loomine ning töötajate värbamine, koostada kaaskirja, näidismotivatsioonikirja ning avaldust. Nii on teema ühitatav ettevõtlikkuse arendamisega. Häid mõtteid saab Põltsamaa Ühisgümnaasiumi kursusest KESA, samuti võib appi paluda Töötukassa ja Rajaleidja keskuse eksperte. </p> <p> Asjakohased õigusaktid ja allikad: </p> <p> 1) tööle kandideerimiseks vajalikud dokumendid: www.stardiplats.ee/abimaterjalid/toole-kandideerimise-dokumendid; </p> <p> 2) tööle asumine: www.rajaleidja.ee/109379/. </p>
--	--	---

<p>4.5. Avalik teenistus</p>	<p>Avalik teenistus: kelle kohta kehtib, staatus, poolte kohustused, maksud ja sotsiaalsed garantiid</p>	<p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tutvumine ametnikeetika koodeksi ja avaliku teenistuse seadusega ning arutelu sellest, kes on avalikud teenistujad ja millised need ametisikud olema peaksid. Mis piirangud ning õiguslikud ja sotsiaalsed hüved kaasnevad töötamisega avalikus teenistuses? Vt http://www.avalikteenistus.ee/index.php?id=10301. Ülesande lahendamiseks võib kasutada SWOT-analüüsi; 2) avaliku teenistuse seaduse analüüs ja arutelu selle üle, kas seadus kehtestab liigseid nõudeid või piiranguid; 3) väitlus teemal „Ametnike streigiõiguse piiramine on õigustatud“; 4) arutelu sellest, mis punktide järgimine ametniku eetikakoodeksist on kõige enam probleeme tekitanud. Millega seda seletada? 5) arutelu või muu analüüs majanduslike huvide deklareerimise nõude teemal: kas uudishimu rahuldamine või tõhus vahend korruptsiooni vastu? 6) leida meediast näiteid, mis probleeme on esinenud erinevate avalike konkursside korraldamisega ja nendest osavõtmisega; 7) arutelu avaliku teenistuja väljendusvabaduse üle. Uurida ametnike väljendusvabaduse head tava (www.avalikteenistus.ee/public/etika/VIIMANE_V2ljendusvabaduse_he_a_tava.pdf) ning arvamuste tabelit tava kohta (http://www.avalikteenistus.ee/public/etika/VIIMANE_arvamus_v2ljendusvabadus.pdf). Miks on niisugust tava vaja? Kas ametnike eneseväljenduse piiramine on õigustatud? 8) väitlus „Ametnike väljendusvabaduse hea tava piirab põhjendamatult põhiseaduslikku õigust sõna-, mõtte- ja väljendusvabadusele“. <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) avaliku teenistuse kodulehekülj www.avalikteenistus.ee/; 2) avaliku teenistuse seadus; 3) kandideerimine avalikul konkursil: www.avalikteenistus.ee/index.php?id=11170;
------------------------------	--	---

		4) korrupsiooniseadus.
4.6. Ettevõtlus	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ettevõtjate liigid: äriühingud, FIE 2. E-resident, iduettevõtte, EAS 3. Äriühingu asutamine, juhtimine ning esindamine: juhatuse ja nõukogu liikme õigused, kohustused ning vastutus, õiguslikud suhted töötajatega 4. Äriregister, ärinimi 5. Äriühingu sulgemine, ettevõtja maksejõuetus (saneerimine, pankrot). Äri- ja ettevõtluskeeld 	<p>Lähtekoht on põhiseaduse § 31: kodanike õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühingutesse ja -liitudesse.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ajurünnak: ettevõtlusest Eestis. Milliseid teemaga haakuvaid mõisteid õpilased juba teavad? 2) mängida läbi ettevõtte asutamine, kus õpilased valivad nii ettevõtte vormi ja nime kui ka tutvuvad muude ettevõtlust reguleerivate õigusaktidega. Teemat saaks ühitada töösuhete teemaga, korraldades rühmades veidi pikema perioodi vältel projektõpet. Vt ka punkt 4.4; 3) võrdleva tabeli koostamine erinevate äriühingute kohta, lähtudes eelkõige õiguslikust eripärast, nt mis õigused ja kohustused kaasnevad juhatuse/nõukogusse kuulumisega jne; 4) mõistekaardi koostamine nt iduettevõtte (mille poolest erineb tavapärasest ettevõttest?) või e-residendi kohta (mille poolest erineb residendist?); 5) arutelu „Kuidas mõista, mis on OÜtamine?“, vt http://majandus24.postimees.ee/3366601/advokaat-selgitab-kuidas-moista-mis-on-outamine. <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1] äriseadustik: www.riigiteataja.ee/akt/28365; 2) ettevõtjaportaal: www.rik.ee/et/ettevotjaportaal; 3) äriregister: https://ariregister.rik.ee/; 4) e-residendiks registreerimine: www.politsei.ee/et/teenused/isikut-toendavad-dokumendid/e-residendi-digi-id/; 5) iduettevõtte loomine: www.eas.ee/et/alustavale-ettevotjale/startupi-asutamine/mis-on-startup;

		<p>6) ettevõtlusvormide võrdlus: www.eesti.ee/est/teemad/ettevotja/ettevotte_loomine/ettevotlusormi_valik/ettevotlusvormide_vordlus;</p> <p>7) alustava ettevõtja teejuht: www.tallinn.ee/est/ettevotjale/g4184s6728;</p> <p>8) äriühingule nime valimine ja selle seatud piirangud: www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/praktilisi-nouandeid/arinimi-mittetulundusuhingu-ja-sihtasutuse-nimi;</p> <p>9) pankrotiseadus;</p> <p>10) pankrotiprotsessi etapid ja väljakuulutamise tagajärjed: www.eesti.ee/est/pankrot/;</p> <p>11) äriühingu vabatahtlik sulgemine: www.eas.ee/et/alustavale-ettevotjale/ettevotlusest-loobumine/vabatahtlik-lopetamine-ja-sundlopetamine/aeriuehingu-vabatahtlik-lopetamine.</p>
4.7. Mittetulundussektor	Mittetulundusühingu, seltsi ja seltsingu tegevuste erisused, asutamine ning sulgemine	<p>Alateema kattub osaliselt V mooduli alateemaga 2. Vabaühenduste liigid on mittetulundusühing (MTÜ), sihtasutus (SA) ja seltsing, neid ei ole tingimata vaja eraldi käsitleda.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) alustuseks võib korraldada ajurünnaku, et teada saada, mis kodanikualgatusi õpilased juba teavad, milles on ise osalenud või mida on algatanud; 2) arutelu, miks niisugused algatused tekivad ja miks neid vaja on, luues seosed varem õpitud kodanikuühiskonna teemaga laiemalt; 3) rühmatöö, et mängida läbi olukord, kus on vaja lahendada mingi ühiskondlik probleem või soovitakse arendada mõnd tegevust (lasta õpilastel endil neile muret tegevaid või korda minevaid asju välja pakkuda), ning leetakse selleks sobiv vorm. Tulemuste esitlemine, põhjendades muu hulgas tegevusvormi valikut ja sellega kaasnevat kohustusi. Olenevalt seatud fookustest ja eesmärkidest võib paluda töö käigus vormistada teave võrdleva tabelina vms;

		<p>4) teemade sidumiseks võiks võrrelda ametniku eetikakoodeksit ning vabaühenduste eetikakoodeksit: www.ngo.ee/eetikakoodeks.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mittetulundusühingute seadus; 2) e-äriregister; 3) üldiselt kodanikuühiskonnast, õigusaktidest, arvamused jm: www.ngo.ee/kodaniku%C3%BCchiskond, http://uudised.ngo.ee/; 4) mittetulundusühingu asutamine: www.ngo.ee/mt%C3%BCasutamine; 5) sihtasutuse asutamine: www.ngo.ee/sihtasutuseasutamine; 6) seltsingu asutamine: www.ngo.ee/seltsinguasutamine; 7) mittetulundusühingu sulgemine: www.ngo.ee/arhiiv/www.ngo.ee/28837.html.
4.8. Õiguselukutsed	<ol style="list-style-type: none"> 1. Klassikalised õiguselukutsed (kohtunik, advokaat, prokurör, kohtujurist) 2. Sisekaitseametid (politseinik, kriminaalhooldaja, vanglaametnik) 3. Põhiseaduslikud institutsioonid (õiguskantsler) 4. Avaliku sektori tööandjad (ministeeriumi jms ametnikud, Riigikogu liige, õigusnõunik); vabad elukutsed (notar, kohtutäitur); erasektori tööandjad (asutuste juristid) 	<p>Alateemas vaadeldakse süvendatult I moodulis tutvustatud õiguse rakendajaid. Loogiline oleks need teemad omavahel ühendada.</p> <p>Käsitleda võiks järgmisi küsimusi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mis on erinevate õiguselukutsete esindajaile seatud eetilised ja õiguslikud nõudmised? 2. Mille poolest nende ülesanded erinevad? 3. Mis elukutse sobiks õpilasele tema eeldustest ja soovidest lähtudes kõige enam? 4. Millised on õppimis- ja karjäärivõimalused? <p>Võimalikke õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) otsida näiteid, kuidas on erinevad ametiisikud rikkunud ametisaladuse ja konfidentsiaalsuse põhimõtteid, ning arutleda võimalike eetiliste dilemmade üle saladuse hoidmisel. Millal võib kohustusest kõrvale kalduda? 2) õiguselukutse kui karjäärivalikuga tutvumine, sh võimaluse korral mõne õiguselukutse esindaja tundi kutsumine;

		<p>3) vanglas, politseijaoskonnas vms paigas käik või õppekäik politseimuuseumi (www.politseimuuseum.ee);</p> <p>4) töövarjuna mõne õiguselukutse esindaja tööga tutvumine, sh tööga kaasnevad õiguslikud ja eetilised kohustused.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <p>1) kohtunikuks saamine: www.riigikohus.ee/?id=61;</p> <p>2) advokaadiks saamine: https://advokatuur.ee/est/advokaadid/advokaadiks-saamine;</p> <p>3) prokuröriks kandideerimine: www.prokuratuur.ee/et/personal/prokuroriks-kandideerijale;</p> <p>4) politseiniku elukutse: www.politsei.ee/et/organisatsioon/elukutse/;</p> <p>5) notaritest üldiselt: https://www.notar.ee/518;</p> <p>6) kohtutäituri tegevus: www.kpkoda.ee/content/avaliku-poole-lingid/kohtut%C3%A4ituri-ametitegevus.</p>
--	--	---

V moodul. Mina ja kogukond

Mooduliga taotletakse, et õpilane:

- 1) kasutab kogukonna arengusse panustades sobivat õiguslikku vormi;
- 2) teab oma õigusi ja kohustusi kogukonnas ning oskab leida oma huvide kaitsmiseks sobiva institutsiooni ja õiguskaitsevahendi;
- 3) oskab kasutada eetilisi ja õiguspäraseid vahendeid küberruumis ning virtuaalkogukondades;
- 4) teab oma õigusi suhetes avaliku võimuga ja oskab valida oma õiguste kaitseks sobiva õiguskaitsevahendi;
- 5) teab, mis on karistatavad teod, ning tunneb kriminaalmenetluse osaliste õigusi ja kohustusi.

Õppeteemad	Soovituslik õppesisu	Protsess, meetodid ja võimalikud allikad
5.1. Kultuuriline, rahvuslik, hariduslik ja religioosne	1. Inimeste enesemääratlusõigus igapäevases elus 2. Võrdõiguslikkuse kaitse ja sõnavabadus	Teema on seotud I mooduli ja inimõigustega. Näiteks on kogumikus „Kompass“ häid meetodeid nii vähemuste, rände, kodanikuosaluse kui ka muudel elulistel teemadel, samuti kasulikke teabetekste ja näidisjuhtumeid.

<p>enesemääratlusõigus kogukonnas</p>	<p>3. Õigus haridusele. Lapsevanema roll kohalikus hariduselus kaasaraäkimisel</p> <p>4. Alaealise õigused ja kohustused hariduse omandamisel</p>	<p>Abiks on ka käsiraamat „Inimese õigus“. Teema taustal on põhiseaduse §-d 19 ja 29.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) arutelu enesemääratlusõiguse võimalustest Eestis. Sobivad teemad on vähemusrahvuste õigused, religioossed veendumused ja neist tulenevad erisused. Kas ja kuidas peab arvestama usulisi veendumusi koolis, töөлus, riigiteenistuses? Mida teha, kui sõjaväeline väljaõpe kaitseväes on vastuolus ajateenistusse kutsutud noormehe usuliste või kõlbeliste vaadetega? Mis on riigikaitseväe väljaõpe asendusteenistuses? 2) põhiseaduses sätestatud kõigi ja igapäevaste õiguste, vabaduste ning kohustuste võrdsuse (§ 9), võrdsuse seaduste ees ja diskrimineerimise välistamise (§ 12) puhul võiks otsida mõne meetodi „Kompassist“ (http://www.eihr.ee/haridus/inimoigused-haridussusteemis/kompass/); 3) paaritöö, rühmaarutelu või väitlus sõnavabaduse piiridest; 4) põhiseaduse § 37 lugemine ja analüüsimine. Mida tähendab õigus haridusele? Kõrvutada seda inimõiguste ülddeklaratsiooni artikliga 26 või Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 14. Eraldi käsitlemist väärib ÜRO lapse õiguste konventsioon. Haridusküsimusi arutavad artiklid 28 ja 29, ent tähelepanu tasub pöörata teistelegi põhiõiguste teemadele; 5) õpilastele võimalikult lähedase ja nende oma kogemuste põhjal tähtsa juhtumi analüüs. Näiteks juhtum, kus õpilane (anda talle ka nimi ja identiteet), kes pidevalt kõiki segab ning kelle tõttu tundide kvaliteet ja õhkkond oluliselt kannatab, jäetakse kaheks nädalaks koduõppele. Õpilase ema nõuab lapse kooli lubamist, viidates haridusele kui põhiõigusele. Kas koolist kõrvaldamine rikub põhiõigust või on see õiguspärane piirang? Kuidas võiks käituda lapsevanem ning mis võiks olla tema roll olukorra lahendamisel? 6) lühianalüüs lapsevanema rollist kohalikus hariduselus kaasaraäkimisel. Mis on õpilasmavalitsuse eesmärgid ja kohustused?
---------------------------------------	---	--

		<p>7) õigusteksti (nt kooli õpilasmavalitsuse põhimääruse) analüüs; 8) väitlus koolidemokraatia teemal; 9) kutsuda tundi külalisesinejaks näiteks kooli hoolekogu liige või õpilasmavalitsuse juht; 10) kohtuasja analüüs: 28.04.2014 3-3-1-52-13, Tallinna ja Narva linna kaebus Vabariigi Valitsuse otsuse üle mitte lubada mitmel Tallinna ja Narva vene õppekeele gümnaasiumil jätta erandkorras eestikeelsele õppele üle minemata.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <p>1) I moodulis nimetatud kogumik „Kompass“ ja käsiraamat „Inimese õigus“; 2) võrdõiguslikkuse seadus; 3) maailmakooli Mondo materjale: http://maailmakool.ee/; 4) Integratsiooni Sihtasutus: www.meis.ee/; 5) põhikooli- ja gümnaasiumiseadus; 6) perekonnaseadus; 7) kooli õpilasmavalitsuse põhimäärus; 8) kooli kodukord õpilastele; 9) Euroopa Liidu põhiõiguste harta; 10) ÜRO lapse õiguste konventsioon; 11) võrdõigusvoliniku büroo publikatsioonid, sh käsiraamatud ja uuringud erinevate võrdse kohtlemise aspektidega seonduvalt: http://www.vordoigusvolinik.ee/publikatsioonid/.</p>
5.2. Vabaühendustes ja kodanikualgatustes osalemine	<p>1. Vabaühenduste liigid: MTÜ, SA, seltsing 2. Avalike koosolekute korraldamine ja selleks loa taotlemine 3. Seadusandliku algatuse võimalused Eestis ja Euroopa Liidus; lobism, kaasamine; 4. Kodanikualgatuse ja vabaühenduste roll inimõiguste kaitsmisel</p>	<p>Mittetulundusühingu, seltsi ja seltsingu tegevuste erisused ning nende asutamine ja sulgemine (vt ka IV mooduli alateema 4.7).</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <p>1) vabaühenduse tegevust või mõnd kodanikualgatust käsitleva video vaatamine ja analüüs. Tõsielufilmidest sobib analüüsimiseks „Uus Maailm“ (režissöör Jaan Tootsen, Kuukulgur Film, 2011);</p>

		<p>2) vabaühendusega seotud külalisesineja kutsumine tundi või õppekäik vabaühendusse ja sellele järgnev arutelu;</p> <p>3) õpilase lühiajaline töö praktikandina vabaühenduses või osalemine heategevuslikus algatuses;</p> <p>4) rühmatööna fiktiivse vabaühenduse loomine. Mängida läbi olukord, kus on vaja lahendada mingit probleemi ühiskonnas või soovitakse arendada mõnd tegevust (lasta õpilastel endil neile muret tegevaid või korda minevaid asju pakkuda), ning leida selleks sobiv vorm. Seejärel esitleda tulemusi, põhjendades muu hulgas tegevusvormi valikut ja sellega kaasnevat kohustusi. Olenevalt seatud fookustest ja eesmärkidest võib vormistada teabe võrdleva tabelina vms;</p> <p>5) arutelu, kuivõrd saavad inimesed mõjutada seadusloomet ning avalikku võimu Eestis ja Euroopa Liidus. Põhiseaduse § 46 annab igaühele õiguse pöörduda märgukirjadega riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste poole. Kuivõrd seda õigust kasutatakse? Kohalikul tasandil on inimestel õigusaktide algatamise õigus kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse alusel olemas (on vaja vähemalt 1% hääleõiguslike valla- või linnakodanike allkirju), riigi tasandil mitte. Samaaegu on Euroopa Liidus Lissaboni leppe artikli 8b järgi kodanikualgatuse võimalus olemas ning see lubab vähemalt miljonil kodanikul mitmest Euroopa Liidu liikmesriigist kutsuda komisjoni üles esitama uue õigusakti ettepanekut;</p> <p>6) eraldi võiks käsitleda kodanike kaasamise teematikat, mille saab ühitada avaliku teenistuse teemaga. Analüüsida võib kaasamise head tava (http://www.ngo.ee/KHT) ja arutleda selle üle, kui hästi see rakendub. Näiteks võib kasutada meedias ilmunud lugusid (nt jääkeldri protsess, fooliummütsid jms), tuua konkreetseid näiteid, jälgides Riigikogu ja ministeeriumide kodulehti. Tasakaalustatud käsitluseks võiks paluda õpilastel leida ühe hea ja ühe halva näite kaasamise kohta;</p> <p>7) otsida ja analüüsida näiteid vabaühenduste õnnestunud või ebaõnnestunud aktsioonide kohta. Näited võiksid hõlmata kohalikke vabaühendusi, kuid võib vaadata ka kaugemale. Juhtumianalüüsiks</p>
--	--	---

		<p>sobiks 2016. aastal toimunud meeleavaldus (https://www.theguardian.com/uk-news/2016/sep/06/black-lives-matter-protesters-occupy-london-city-airport-runway). Teema lõimimiseks ajalooga võib rääkida 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses sündinud kodanikualgatustest, nt nn fosforiidikampaania, Balti kett, laulev revolutsioon jne;</p> <p>8) koosolekuvabaduse analüüs põhiseaduse § 47 ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklite 9–11 alusel. Millal ja mis tingimustel on koosolekuvabaduse piiramine lubatud? Mis kohustused kaasnevad avaliku koosoleku organiseerijaile? Kuidas tagatakse üritusel turvalisus? Küsimused eeldavad tutvumist korrakaitseadusega (§-d 58–73);</p> <p>9) inimõiguste kaitsjate tegevuse ja ülesannete kohta leiab infot ÜRO inimõiguste ülemvoliniku kodulehelt http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/Defender.aspx. Selle teema analüüsimiseks sobib hästi mõni kodumaine näide. Eesti kohta saab näiteid teiste hulgas Eesti Inimõiguste Keskuse kodulehelt ja nendega seotud meediakajastustest, vt https://humanrights.ee/pagulased-2/projektid/teadlikkuse-tostmine-sundrandest/avalikkuse-teavitamise-tegevused/kampaania/; https://humanrights.ee/vordne-kohtlemine-2/diskrimineerimine/.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mittetulundusühingute seadus; 2) sihtasutuste seadus; 3) korrakaitseadus; 4) meetodid kogumikust „Kompass“.
5.3. Avalik võim ja kogukonnaliikmed	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kohaliku omavalitsuse (KOV) ja riigiasutuste ülesanded, riigi ja KOVi ülesannete jaotus 2. Kohalikud omavalitsusasutused ja riigiasutused 	<p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kooliloeng avaliku võimu asutustest; 2) kohalike omavalitsusasutuste ja riigiasutuste selgitamine; 3) arutelu sobiva institutsiooni ja õiguskaitsevahendi leidmiseks elulistes situatsioonides. Milles seisneb hea halduse põhimõte?

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Õigus osaleda 4. Haldusmenetlus 5. Sobiva õiguskaitsevahendi ja institutsiooni valimine enda huvide kaitsmisel suhetes avaliku võimuga 6. Tähtsamad kogukonna elu reguleerivad õigusaktid: kooli kodukord õpilastele, kohalik heakorraeeskiri, loomapidamiseeskiri 7. Õigus ja kohustus saada ning anda infot 8. Teabenõuded, informeerimise kohustus (hädasolev laps, keskkonnakahju jne) 9. Planeeringud, hoonestusõigus 10. Õigus saada abi ja sotsiaaltoetust 11. Erivajadustega isikute õiguste arvestamine 12. Levinumad sotsiaaltoetused 13. Naabrus- ja igaüheõigused 14. Probleemide lahendamine naabrite vahel. Naabrite õigused ja kohustused 15. Keelatud rajatised ja tegevused. Piiril kasvavad puud ning põõsad 16. Liikumine loodus- ja kultuurmaastikul. Looduses keelatud tegevused 17. Liikumine era- ja riigimaal. Juurdepääs kallasrajale ning veekogudele 	<ol style="list-style-type: none"> 4) külalisesineja (nt valla- või linnasekretäri) kutsumine kohalikust omavalitsusest või riigiasutusest; 5) kohalikus avalikus asutuses käik, võimaluse korral töövarjuna ametniku tegevuse jälgimine; 6) kohaliku omavalitsuse, piirkonna haldusasjade otsing; 7) arutelu, millele eelneb sobiva õigusallika ja muu kaasuse lahendamiseks vajaliku info otsimine; 8) arutelu õiguskaitsevahendite võimalike valikute üle. Sobivat õiguskaitsevahendit valides vt lisaks IV moodulist õiguselukutsete osa; 9) video vaatamine ja analüüs, vaidluse lahendamine halduskohtus fiktiivse istungi näitel: https://www.youtube.com/watch?v=ERwXuCSbROI; 10) kooli kodukorra ja ühe kohaliku omavalitsuse õigusakti (nt heakorraeeskirja või loomapidamiseeskirja) analüüs. Muutmist vajavate klauslite arutelu. Olulisemate kogukonda reguleerivate õigusaktide valikul tuleks lähtuda dokumentidest, millega õpilased ka ise kokku puutuvad; 11) teabenõude koostamise harjutamine. Mis infot on õigus ja kohustus saada ning anda? Vt põhiseaduse § 44 järgi õigust saada informatsiooni; 12) kohalikus elus tähtsate probleemide sõnastamine ja võimaliku lahenduskäigu pakkumine (vt ka IV mooduli alateema 4.7 ja selle mooduli alateema 5.1); 13) elukohateate esitamise võimalusega tutvumine rahvastikuregistris; 14) planeeringute ja hoonestusõiguse käsitlemine mõne kohaliku omavalitsuse koduleheküljel avalikustatud planeeringu näitel; 15) erivajadusega inimeste probleemide selgitamine ja lahenduste pakkumine. Kuivõrd arvestatakse erivajadustega isikute õigusi? 16) sotsiaaltoetuste otsing riigiportaalis. Mis sotsiaalteenuseid ja -toetusi pakub riik, mida kohalik omavalitsus? Kuidas neid taotletakse? Näidisformulari täitmine. Võib anda põgusa ülevaate sotsiaalkindlustussüsteemist Eestis ja Euroopa Liidus;
--	--	---

		<p>17) hoone otsing ja ehitisregistri andmete kontroll. Näidishooneks sobib koolimaja. Kasutusloa kehtetuks tunnistamise analüüs näiteks haldusasja nr 3-3-1-57-14 põhjal (Tallinna linn ja Meelis Kukk, 18.12.2014);</p> <p>18) arutelud teemadel, mis on naabrusest tulenevad õigused ja kohustused; mis tegevused on looduses lubatud, mis mitte (vt ka Riigikohtu lahendite andmebaasi);</p> <p>19) Riigimetsa Majandamise Keskuse kodulehekülje järgi matkaplaani koostamine, arvestades liikumist era- ja riigimaal ning looduses lubatud ja keelatud tegevusi.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kohaliku omavalitsuse korralduse seadus; 2) kohaliku omavalitsuse kodulehekülg; kohaliku omavalitsuse õigusaktid Riigi Teatajas; 3) avaliku teabe seadus; 4) kooli kodulehekülg; 5) asjaõigusseadus; 6) maakataster; 7) rahvastikuregister; 8) ehitisregister; 9) Sotsiaalkindlustusamet: www.sotsiaalkindlustusamet.ee; 10) www.eesti.ee; 11) Eesti E-tervise Sihtasutus: www.e-tervis.ee; 12) keskkonnaseadustiku üldosa seadus; 13) Riigimetsa Majandamise Keskus: www.rmk.ee; 14) vaidluse lahendamine halduskohtus: https://www.youtube.com/watch?v=ERwXuCSbROI.
5.4. Karistused ja karistusõigus	<ol style="list-style-type: none"> 1. Karistusõiguse üldpõhimõtted. Hädaohutuse ja hädaohu 2. Keda võib karistada ja kes karistab? 3. Vanusest tulenevad erisused 	<p>Käsitlus on järg I moodulis tehtud sissejuhatusel kohtumenetluse teemasse.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p>

	<ol style="list-style-type: none"> 4. Kahtlustatava ning süüdistatava õigused ja kohustused 5. Hädakaitse piirid 6. Karistatavad teod – kuriteod ja väärted 7. Süütegude jagunemine kuritegudeks ja väärtetegudeks 8. Levinumad väärted, nt liikluseeskirja rikkumine, avaliku korra rikkumine, suitsetamine ja alkoholi kuritarvitamine 9. Kohtueelne menetlus karistusõiguses 10. Erinevad menetlejad ja toimingud 11. Inimese kinnipidamine ja privaatsus 12. Süütuse presumptsioon 13. Kriminaalmenetlus kohtus 14. Menetluse põhimõtted 15. Kohtuotsus, karistus 16. Alaealisusest tulenev eripära 17. Kannatanu, tunnistaja, kahtlustatava või süüdistatava ning kinnipeetu õigused ja kohustused 18. Kohtumenetlusele järgnev 19. Vangide õigused ja ümberkasvatamine (ühiskonnastamine), karistusregister ning karistuse kustumine 20. Kahjutasu, hea nimi, õigeksmõistev otsus 21. Kriminaalhooldus 	<ol style="list-style-type: none"> 1) loeng ja arutelu. Keda karistatakse? Mis institutsioonidel on õigus karistada? Põhiseaduse §-de 20–26 alusel tuleb kindlasti vaatluse alla võtta õigus isikupuutumatasele, õigused kahtlusalusena ja vahistatuna, õigused kohtus, õigus õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamiseks; 2) karistusseadustiku põhjal hädakaitse ja hädaseisundi osa analüüs (§-d 28–29); 3) kahtlustatava õiguste ja kohustuste skeemi koostamine nutiseadmega (nt https://padlet.com kaudu); 4) juhtumianalüüs hädakaitse piiridest; 5) paarisarutelu valdaja õigustest (vt lisaks asjaõigusseaduse §-st 41 omaabi); 6) kuritegude ja väärtetegude arutelu. Mis on sagedasemad väärted näiteks meedias kajastatud juhtumite põhjal? 7) loeng ja arutelud süütuse presumptsiooni ning privaatsuse teemal. Kuidas tagatakse kodu ja kirjavahetuse puutumatus? Mis teguritest sõltub kohtuotsusega määratud karistus? Analüüsida meedias ilmunud lugusid ja selgitada, et see, mis jõuab meediasse, ei pruugi olla täistõde ning näiliselt ebaproportsionaalne karistus (liiga väike või suur) võib kõiki asjaolusid arvestades tegelikult olla õiglane. Arutelu eri- ja üldpreventsiooni (mõjutada rikkujat / näidata ühiskonnale, et rikutud norm ikka kehtib) ning nende võimaliku kollisiooni üle. Lühidalt karistusõiguse eetilistest dilemmadest: http://www.eetika.ee/sites/default/files/eetika/files/Eetilised%20valikud%20ja%20karistus%C3%B5igus.pdf; 8) menetluse ajal meediaga suhtlemine. Mida tuleb teada ajakirjanikuna, juristina, kahtlustatavana? 7) juhtumianalüüsi koostamine kriminaalmenetluse põhimõtete järgimise kohta (nt meedias kajastatud juhtumid); 8) Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 analüüs ning selleteemaliste kohtulahenditega tutvumine (nt otsida artikli alt Riigiteatajast tõlgitud tekste: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/eik_liigitus.html);
--	--	--

		<p>9) kohtuistungi matkimine, vt soovitusi I moodulist Eesti euroopaliku õigusruumi osana. Kohtumenetluse üldpõhimõtted;</p> <p>10) skeemi koostamine kohtuastmete ja edasikaebamise võimaluste kohta, tuginedes mõnele konkreetsele kohtuasjale;</p> <p>11) mõne Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendi analüüsimine menetluse põhimõtete ja kohtuastmete kinnistamiseks. Mis kohtuastmed tuli isikul enne läbi käia, kui ta sai Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöörduda, ning mis menetluspõhimõtteid riigisiseses menetluses rikuti? Vt Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid Riigi Teataja kaudu;</p> <p>12) kriminaalmenetluses alaealisusest tingitud erandite tutvustus, hädas olevast lapsest teatamise kohustus;</p> <p>13) kuriteost teatamise kohustuse arutelu meedias esitatud näidete varal. Mis tagajärjed võivad teatamata jätmisel olla?</p> <p>14) arutelu koolivägivalda teemal. Kuidas märgata ja aidata hädasolijat?</p> <p>15) tutvumine karistusregistriga. Karistusregistris ei avalikustata karistusandmeid alaealiste kohta ja väiksemaid väärteoasju;</p> <p>16) võimaluse korral kinnipidamisasutuses käimine või kohaliku kriminaalhooldaja kutsumine tundi;</p> <p>17) arutelu õigeksmõistva otsuse üle. Mis õigused on sellisel juhul saada kahjutasu? Kuivõrd on võimalik taastada hea nimi ja maine?</p> <p>18) perekonna õiguste, noorte vangistuse ning endiste vangide sotsialiseerimise vajalikkuse tutvustus ja arutelu. Millised on sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele?</p> <p>19) elektroonilise valve tutvustus. Mis puhul rakendatakse kriminaalhooldust, mis nõuded kaasnevad sellega kriminaalhooldusale isikule?</p> <p>20) Sisekaitseakadeemia koduleheküljel olevate näidiskaasuste lahendamine kinnipeetavate õiguste kohta: http://stud.sisekaitse.ee/Pollumae/VangOI_distsipkaristused/harjutused.html;</p> <p>21) kohtulahendi analüüs, nt nakkushaiguse tahtevastane ravi haiglas (17.06.2015; 3-3-1-24-15) või mõni nn põrandapinna kaasus (haldusasi 3-3-1-20-15).</p>
--	--	--

		<p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (artikkel 6): www.riigiteataja.ee/akt/13320295; 2) karistusseadustik; 3) karistusregister; 4) tubakaseadus; 5) liikluseadus; 6) õigused kriminaalmenetluses: www.politsei.ee/et/nouanded/oigused-kriminaalmenetluses/; 7) kannatanu õigused: https://www.politsei.ee/dotAsset/319211.pdf; 8) kahtlustatava õigused ja kohustused: www.politsei.ee/dotAsset/319213.pdf; 9) vangistusseadus; 10) viis näidiskaasust kinnipeetavate õiguste kohta: http://stud.sisekaitse.ee/Pollumae/VangOI_distsipkaristused/1_kaasu.html.
5.5. Küberruum ja virtuaalkogukonnad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Isikuandmed ja privaatsus 2. Digitaalne identiteet 3. Käitumine virtuaalkogukonna liikmena 4. Failide varundamine, tarkvara uuendamine, viirusetõrje, e-postkasti kontrollimine ja vastamine kirjadele 5. Ohtudest hoidumine küberruumis 6. Karistatavad teod küberruumis 7. Autoriõiguse kaitse küberruumis 8. Avatud sisulitsentsid 9. Võimalused küberruumis. E-riik ning selle võimalused, õigused ja kohustused 	<p>Isikuandmete ja privaatsuse kohta vt III mooduli osa „Isiklikud õigused“.</p> <p>Sobivaid õppemeetodeid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) paaris- või rühmaarutelu nutiseadme kasutajamugavuse ja turvalisuse vahelise tasakaalu leidmisest; 2) võimaluse korral isikuandmete kaitse päeva (28. jaanuar) tähistamine koos teemakohase filmi, arutelu või külalisesinejaga; 3) videoklipp „Mis on digihügieen?“. Netietiketiga tutvumine ja selle arutelu; 4) vabalt valitud virtuaalkogukonna jälgimine ja analüüs etteantud privaatsust, andmekaitset ja/või autoriõigusi käsitlevate küsimuste põhjal; 5) autoriõiguse seaduse analüüs. Mis on teos? Mis teostele kohaldatakse autoriõigusi (vt lisaks III mooduli autoriõiguste osa)? Autoriõigust käsitleb põhiseaduse § 39;

		<p>6) arutelu teemal, miks on tähtis korrektne viitamine ja miks on keelatud muusika või filmide internetist allalaadimine. Arutelu aluseks ning abiks saab kasutada videoid ja õppematerjale leheküljelt www.autor.ee;</p> <p>7) e-teenuste kasutamisega seotud õiguste ja kohustuste arutelu. Probleemide analüüs. Väitlus, arutelu e-riigi edukusest;</p> <p>8) otsingute tegemine registrites ning infosüsteemides. Saadud andmete rühmitamine ja analüüs, nt iseenda andmete kontroll, sugulussuhete päring, lapse nime sobivuse päring, juhilubade kehtivus, isiklike sõidukite päring, väljastatud retseptid, digilugu, SAISI võimalused, e-residendid. Riiklike andmeportaalide kasutamine eeldab arvutite olemasolu ja soovitatavalt ID-kaardi või mobiil-ID kasutamise võimalust;</p> <p>9) teema kokkuvõtteks ja hindamiseks võivad õpilased koostada mõnel läbitud teemal korrektsete viidetega miniuuringu või esitleda teksti ja oma töö tulemusi.</p> <p>Asjakohased õigusaktid ja allikad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) isikuandmete kaitse seadus; 2) Andmekaitse Inspektsioon: www.aki.ee; 3) Eesti Autorite Ühing: www.eau.org/; 4) autoriõigusealased õppematerjalid ja -videod: www.autor.ee; 5) e-Estonia: https://e-estonia.com/; 6) Tallinna Ülikooli informaatika professori Peeter Normaku ühe minuti loeng digihügieenist: http://www.tlu.ee/et/uudised/3026/uhe-minuti-loeng-mis-on-digihugieen; 7) www.targaltinternetis.ee; 8) netikett (neti etikett): http://netikett.wikispaces.com/; 9) autoriõiguse seadus; 10) turvaline käitumine küberruumis: Internetis.tp://lapsnetis.eesti.ee/; 11) Intellektuaalomand. Õppematerjal üldhariduskoolidele. DVD. E-Riigi Akadeemia SA, 2011; 12) riigiportaal www.eesti.ee;
--	--	---

		<p>13) sõiduki taustakontroll: https://eteenindus.mnt.ee/public/soidukTaustakontroll.jsf;</p> <p>14) äriregister;</p> <p>15) kohustusliku kogumispensioni register;</p> <p>16) patsiendiportaal Minu Tervis.</p>
--	--	--